ARH Diss.B-25504

Tartu Riiklik Ülikool
Üldajaloo Kateeder

Ungari sotsialismi ülesehitamise teel (1956 - 1961)

Diplomitöö

Kalju Põder
ajaloo-osakonna
V kursus

Tartu 1963

Sissejuhatus

Diplomitöö „Ungari sotsialismi ülesehitamise tee" eesmärgiks on lähemalt käsitleda sotsialismi aluste rajamisega seotud küsimusi ajavahemikus 1956 - 1961. aastani, mil toimus leninliku printsiipide taastamine kõikidel elualadel. Peatähk on töös pööratud majandusprobleemide (tööstus ja põllumajandus) uurimisele ülpooltoodud printsiipide rakendamisaluseid. majanduskiisimuste kõrval on käsitletud ka kultuuri, ideoloogia ning elatustaseme küsimusi. Töö oli teoreetiline põhieks on näidata, milliseid edusamme võib saavutada sotsialismi aluste rajamisel õige leninliku poliitika teostamise tulemusena õige leninliku poliitika teostamise tulemusena majanduses, ideoloogias, kultuuris jm.

Oma ülesehituselt jaguneb töö nelja peatükki vastavalt käsitletavatele probleemidele. Esimene peatükk on nagu sissejuhatuseks nagu tööle teoreetiline.

Peatükk annab lühikese ülevaate Ungari RV
saavutustest 1945. - 1956. aastani ning analüüsib
kokkuvõtvalt neid tingimusi, mis nõudsid
leninlikke printsiipide rüüet taastamist.
Nende tingimustena on ära toodud rahva-
majanduse ebaotstarbekas planeerimine ning
juhtimine, isikukultusega seotud vead ning
lõpuks, kontrrevolutsioonilise mässu vahetud
õppetunnid.

Teine peatükk analüüsib ülitsamat lõiku
vaadeldavast perioodist - Ungari Rahva-
vabariigi tõusust aastat 1957. - 1961. aastani.
Peatähelepanu on siin pööratud mitte nuu-
dade vaatlemisele Ungari tõusust pärast
kontrrevolutsioonilise mässu purustamist
1956. aasta novembris. Kõrvuti teoreetiliselt
laadi küsimuste vaatlemisega on peatükis
kajastatud lühidalt Ungari Rahvavabariigi
tõusust vahetud edusammud.

Diplomitöö kolmas peatükk käsitleb
tervikuna sotsiaalseid muutusi ja ümberkorral-
dusi Ungari külas, kusjuures keskse kohal
on kollektiviseerimisega seotud küsimuste
analüüsimine. Kollektiviseerimise protsessi
ennast Ungari külas jälgitakse suhteliselt tiiva

klassivõitluse taustal. Peatükis võhutatakse partei suurt juhtivat osa riiklas sotsialistlikes ümberkorraldustes, eriti ühiskondlikumajanduse kollektiviseerimisel.

Töö viimane peatükk käsitleb kultuuri, ideoloogia ja elatustasemega seotud probleemide seast majanduslikke ning poliitiliste küsimustega. Peatükk langeb nüa ideoloogiale, mille piirale on taandunud praegusaegne klassivõitlus Ungari Rahvavabariigis. Samuti on peatükis pööratud tähelepanu nende sotsiaalsete rühmade vaatlemisele, mille baasil toimub ideoloogiline võitlus ning sellele, millisel teel toimub sotsialistliku ideoloogia jäänuste ületamine inimeste teadvuses ja käitumises.

Töös tervikuna on käsitletud ka Ungari Rahvavabariigi arengu lähemaid perspektiive ning ülesandeid, seoses sotsialismi aluste rajamise lõpuleviimisega.

Teema „Ungari sotsialismi ülesehitamise teel" põhjalikumat ning sügavamat käsitlemist takistas materjalide hajutatus ning vastavate uurimuste peaaegu täielik puudumine. Allikmaterjalidena on töös kasutatud Ungari Rahvavabariigi valitsuse

juhi Janos Kadari kõnede ja artiklite kogumikku ning Ungari sotsialistliku Töölispartei VII kongressi materiale. Nimetatud materjalid on mõeldud abiks leninlike printsiipide taasrakendamise käsitlemisele Ungaris pärast kontrrevolutsioonilise mässu purustamist 1956. aasta novembris. Janos Kadari kõnede ja artiklite kogumikud ning Ungari sotsialistliku Töölispartei VII kongressi materjalid on programmilisteks dokumentideks sotsialismi ülesehitamise rajamisel Ungari NV. Nüüd esitatakse Ungari sotsialistliku Töölispartei põhiseisukohad nii poliitilistes kui ka majanduslikes küsimustes.

Majandusprobleemide kohta võis leida head materjali iga aasta väljaantavatest kogutöödest „Развитие экономики европейских стран народной демократии."[2]

Põhjalikumaks ülevaatlemiseks Ungari põllumajanduse kohta vaadeldaval perioodil võib lugeda A. I. Paškase artiklit, Социалистическое преобразование в сельском хозяйстве Венгрии (1948-1960 гг.)[4] Artikkel analüüsib kokkuvõtvalt sotsiaalsete ümberkorraldiste läbiviimist Ungari külas.

---

1 Я. Кадар, О политическом положении и задачах партии, Москва 1960.
Я. Кадар, Избранные статьи и речи, Москва 1960.

2 Развитие экономики стран народной демократии, Москва 1957. (Обзор за 1956 год)
Развитие экономики стран народной демократии, Москва 1960. (Обзор за 1959 год)

3 VII Съезд Венгерской социалистической рабочей партии, Москва 1960.

4 А. И. Пушкаш, Социалистическое преобразование в сельском хозяйстве Венгрии (1948-1960 гг.), „Вопросы истории", №1, Москва 1962.

Suuras on tunnusaid saasaja agraarküsimuste muutjaid Ungari Rahvavabariigis. Töös käsitatud artiklid tuginevad põhjalikule algmaterjalide tundmisele ning millele lisandub selle materjali nõgav teoreetiline lahtimõtestamine.

Klassivõitlusse ja sellega seotud ideoloogiliste küsimuste lahendamiseks andis head materjali D. Nemesi artikkel „Классовая борьба в Венгрии на современном этапе".[1] Artiklis analüüsib klassivõitlust siseriiklik ja välismaise reaktsioon koostöös, kusjuures näidatakse ära ka Ungari siseriiklikud tingimused, mis seniini on soodustanud klassivõitluse püsimist. Artikli lõpus on autor võhutanud, et klassivõitlus Ungari Rahvavabariigis on taandunud ideoloogilise võitluse piirnale.

Ungari Rahvavabariigi majanduslikku koostöö kohta tuiste sotsialistlike riikidega andis materjali N. I. Ivanovi monograafiline uurimus „Экономическое сотрудничество и взаимопомощь стран социализма".[2] Kuna Ivanovi uurimus on pühendatud sotsialistlike riikide majanduslikule koostööle tervikuna,

[1] Д. Немеш, Классовая борьба в Венгрии на современном этапе, „Новая и новейшая история", № 1, Москва 1962.

[2] Н. И. Иванов, Экономическое сотрудничество и взаимопомощь стран социализма, Москва 1962.

sün Ungari Rahvavabariigi majanduslikku
koostöö kohta on väke materiali. Vaatamata
töö tervikuna on seatud põhjalikumaks
uurimuseks vastava probleemi kohta.

Ülevaatelike materialide na on kasutatud
mitmete autorite väljaandeid. Paremi seist
on D. Nemesi populaarset laadi käsitlus
„Venemaa 1945–1961." Raamat ei pretendeeri küll
põhjalikkusele, mida annab kokkuvõtvalt
õigetelt marksistlik-leninlikelt positsioonidelt
lähtudes ülevaate sotsialismiehitamise seis-
test edusammudest Ungari Rahvavabariigis.
Peale Nemesi on vähemal või rohkemal määral
kasutatud ka teiste autorite populaarse
laadis käsitlusi Ungari Rahvavabariigi kohta
vaadeldavatel perioodidel.

Suur osa töös kasutatud materialidest
oli hajutatud üksikute ajakirjade ja
ajalehtede vahel, mis nõudis pärivalt
ka töö kirjutamisele tervikuna

D. Немеш, Венгрия 1945–1961, Москва 1962

I peatükk

Sotsialismi eelduste loomine ja kontrrevolutsioonilise mässu tagajärgede likvideerimine Ungaris

Fašismi purustamine ja Ungari vabastamine Nõukogude armee poolt ungari rahvale tõi kauaoodatud vabaduse. 1945.-1948. a. loodi Ungaris töölis-talupoegade nn. rahvademokraatlik diktatuur. Kommunistliku partei juhtimisel viidi läbi maareform,* tööstuse natsionaliseerimine, maa industrialiseerimine ning sotsialistlikud ümberkorraldused külas. Ungari töölisklassi ühtsuse huvidest lähtudes, toimus 1948. aastal kahe suure töölispartei - Ungari Kommunistliku Partei ja Ungari Sotsiaal-demokraatliku Partei ühinemine ühtseks parteiks marksismi-leninismi baasil. Uue partei nimetuseks sai Ungari Töörahvapartei.[1]

---

[1] Венгрия, lk. 40, 41.

* Ligi 700 000 ungari talupoega said maad. Kokku 3,2 miljonit holdi (1 hold = 0,57 ha)
„Rahva Hääl" 22 veebruar 1957. a.

Poliitiline võitlemise käigus saavutati rahvahulkade toetus ning kindlustati võit sotsialistlike parteide üle.[1]

Tuumi edusammne oli rahvamajanduse esimestel aastatel teinud Ungari tööstus. Lühikese aja vältel oli Ungari muutunud agraarmaast industriaalmaaks, mille tööstustoodangu kogumaht 1955. aastal ületas 3,5 kordselt sõjaeelse taseme.[2] Tööstustoodangu osa Ungari rahvamajanduses tuleb kasvas 44,7% -lt 1938. a. 64% 1954. a. 1954. aastal lõpetati Ungari KV esimese viisaastaku täitmine. Viisaastaku jooksul viidigi läbi maa industrialiseerimine. Peatähelepanu pööratati rasketööstuse väljaarendamisele. (Tööstustoodang tervikuna suurenes esimese viisaastaku jooksul 131%, rasketööstuse toodang aga peaaegu 3 korda)[4] Esimesel viisaastakul paigutati tööstusse 31,2 miljardit forinti.[5] Tööstuse juhtivaks alaks kujunes masinaehitus. Esimese viisaastaku lõpul moodustas masinaehitustööstuse toodang $\frac{1}{3}$ kogu tööstuse toodangust. 1955. aastal toodeti Ungari Rahvavabariigis 1643 traktorit (1950. a. - 1246), 775 kombaini (1950. a. 518),

---

1 J. Kádár, О политическом положении, lk. 7.

2 Развитие экономики стран народной демократии, (обзор за 1956 год) М., 1957, lk. 174.

3 Statisztikai Évkönyv 1957, lk. 263.

4 Ernő Varga, Развитие народного хозяйства Венгрии в период первой пятилетки, Коммунист № 14; М., 1955, lk. 84.

5 E. Varga, lk. 94

3664 veoautot (1950. a. - 2499), 1348 autobussi (1950. a. - 437), 1535 tarviljakombaini (1950. a. - 5)[1] märgatavalt kasvas esimese viisaastaku jooksul toor- ja kütteainete tootmine. Õle tootmine suurenes 82%, naftatootmine ligikaudu 140%, malmi - 105%, terase - 73%, alumiiniumi 127% ja elektrienergia tootmine 2 korda.[2]

Edasiarenes ka Ungari põllumajandus. Esimese viisaastaku jooksul loodi Ungaris ligi 200 uut riigimajandit ja rohkem kui 3000 tootmiskooperatiivi.[3] 1954. aastal kuulus sotsialistlikule sektorile $\frac{1}{3}$ künnimaast.[4] Põllumajanduse kogutoodang suurenes esimese viisaastaku jooksul 12%.[5]

Esimese viisaastaku jooksul tõusis märgatavalt ka töötajate elatustase. Nii oli rahvuslik tulu 1955. aastal 60% võrra kõrgem kui 1949. aastal. Tulu kasvutempo oli aga 6 korda kõrgem kui sodanlikkus Ungaris.[6] Rahvavõimu 12 aasta jooksul likvideeriti Ungaris täielikult tööpuudus. Aasta aastalt kasvas töötegijate arv, ulatudes 1956. aastaks 700.000 töölisest 317.000 töölise vastu 1938. aastal.[7]

---

1 Развитие экономики стран народной демократии, (обзор за 1959) М., 1960, lk. 101

2 J. Bajra, lk. 95.

3 Samas, lk. 97.

4 Samas

5 Samas

6 „Õpetaja", 22. aprill 1957.

7 Samas

Tööjõu alal oli Ungaril veel püsivalt ületöö, eelkõige administratiiv- ja juhtimisaparaadis. 1954. aastal tuli iga 100 töötaja kohta 35 teenistujat.[1]

Ungari Rahvavabariigil olid kõik eeldused ja võimalused sotsialismi kiiremaks ülesehitamiseks, mida järgnevalt vaadeldavate tegurite mõjul see ei toimunud nii kiiresti nagu see vajalik oleks olnud.

Kõigi saavutatud edusammudega poliitilises ja majanduslikus elus, esines neis valdkondades tõsiseid vigu. Ungari Töörahvapartei tookordne juhtkond eestvõtjas Matyas Rakosi ja Ernö Gerõga tegid sotsialistliku ülesehitustöö ülesannete lahendamisel jämedaid vigu, nii üldpoliitilistes kui ka majanduslikes küsimustes.

Alates 1949. aastast Rakosi ja teda toetav väike grupeering lülgasid peaaegu täielikult kollektiivsed juhtimismeetodid ning asusid end kõrgemale Ungari Töörahvapartei Keskkomiteest ning kogu rahvast. Nende sektantlik pseudoradikalism hakkas moonutama partei leninlikku poliitikat ning vähekdama tema autoriteeti rahva silmis.[2]

[1] Э. Варга, lk. 99.

[2] „Проблемы мира и социализма", M., 1962, № 10, lk. 47.

Ungari juhtivate töötajate hulgas levis illusoorne arvamus nagu Ungaris ei olnud tarvis enam karta vaenlase väljaastumisi, kuna rahvavõimu kõik olid kõik poliitilise võimu atribuudid: politsei, armee, kohus, prokuratuur. Seetõttu pöörati äärmiselt vähe tähelepanu vastsioosse siseriigilistele sepitsustele.[1]

Teravalt ardsid tunda puudused Ungari Töörahvapartei ülesehitese küsimustes. Partei kvantiteet ei vastanud nõutavale kvaliteedile. Ungari Töörahvapartei ridadesse kuulus 900 000 liiget maa 9 miljonilise rahvaarvu juures.[2] Parteisse said astuda faktiliselt praaegu kõik, kesseda soovisid. Parteisse õnnestus pugeda paljudel rahvavaenulikel elementidel, kes püüdsid parteid ära kasutada oma egoistlike eesmärkide rahuldamiseks.[3] Eriti raske olukord kujunes Budapesti parteiorganisatsioonis, kus tööliste osaläktsus pidevalt langes.

Ungari Töörahvapartei ardsid tunda sügavad sektantlese ning paremoolse oportunismi jäänd. Sektantluse avaldukseks Ungaris oli poliitilise selgitustöö asendamine administratiivsete vahenditega ning lenitlike

---

1 V. Kagap, O romantičeskom razloženii, lk. 8.
2 „Rahva Hääl", 28. detsember 1956.
3 Samas.

juhtimismeetodite kõrgamisest bürokraatlikke meetodite kasuks. Lisaks ülepooltoodule avaldus sektantlus nõgi sõdusandluse sagedastes rikkumistes.[1]

1953. aasta juunis juhiti Ungari Töörahvapartei Keskkomitee pleenumil tähelepanu mitmele puudustele, mis olid seotud Matyas Rakosi isikukultusega. Pleenumil nõuetati vajadust ... taastada kollektiivse juhtimise, taastada parteilise leninlikud norme, teha lõpp seaduste rikkumistele, parandada vead, mis olid tehtud organisatsioonilises valdkonnas, pöörata tõsist tähelepanu töölisklassi elatustaseme tõstmisele."[2] Kuid Ungari Töörahvapartei juhtkond ei asunud pleenumi otsuste täitmisele. 1955. aastal korraldasid Ungari Töörahvapartei Keskkomitee töös vead, mis olid esinenud juba enne 1953. aastat. Nimelt kahvet elustada isikukultusega seotud viga, mis hakkasid taas kahvama kollektiivset juhtimist parteis, kuues sellega sõdiva piira sektantluse taaselustumisele. 1953. aastal oli vigade parandamise juhtimise läbiviimine usaldatud Imre Nagyle[4]. Kuid nagu

---

[1] Постановление ЦК Венгерской партии Трудящихся 18-21 июля 1956 года, „Венгерские новости", № 8, Будапешт 1956 (Приложение)

[2] Я. Кадар, О политическом положении, lk. 9.

[3] Постановление ЦК Венгерской партии Трудящихся 18-21 июля 1956 года (Приложение)

[4] Я. Кадар, О политическом положении, lk. 10.

praegi selgus ei olnud Imre Nagy suutelise tiimale usaldatud ülesandeid täitma. Oma eesmärgiks ei seadnudki ta partei ja valitsuse autoriteedi taastamist, vaid vastupidi, selle nõrgendamise.[1] Imre Nagyle järgnenud Matyas Rakosi ja tema poolitilised mõttekaaslased ei suutnud ka lahti saada isikukultuse pärandist.[2]

1953. a. juunist 1956. a. juunini esines paktei poolitilises joones leebamaid kõikumisi, mis omakorda avaldasid demoraliseerivat mõju ungari töölisklassile.[3] Tagasilöögi poliitilise joone kõikumine mõjus teenduvalt rahvuslikumalt sui otsche vigade ülestunnistamine ja nende järjekindel likvideerima asumine.

Ungaril tuli kokku puutuda tõsiste raskustega majandusprobleemide lahendamisel. 1951. a. alates võeti Ungaris kurss sellisele majanduse arengutempole, mis Ungari tingimuste ning sotsialistlikke tööstuse seiste võimaluste juurestatus ülemäära kiireks. Industraliseerimise kiirendatud tempo oli õigustatud NSVLiidu tingimustes, kuid ta kaotti mehhaanilselt üle Ungarisse, ilma vajalikke majanduslike põhjendusteta[4]. Hakati ehitama suuri tööstusettevõtteid,

[1] R. Kagap, О контрреволюции в Венгрии, lk. 10.
[2] Samas
[3] Samas, lk. 11.
[4] „Rahva Hääl", 28. detsember 1956.

nilledele ei suudetud tagada püsivalt toorainet. Lügselt suurte nemmade paigutamine suurtööstusse jättis teised rahvamajandushaud ilma vajalikest ressurssidest, mille tagajärjel tekkisid disproportsioonid tööstushaude vahel, mis omakorda viis mõningate rahvamajandussaadeste, eeskätte tarbe- ja toidukaupade vähenemisele. Kõik see mõjus halvendavalt tööjõu kasvu elatustasemele.

Mingi juhid olid vaadelnud rügi majandust kui suletud ühikuet, mis nõudis enamike tootmishaude väljaarendamist, arvestamata sujuvas sotsialismiteerimaade vahelise majandusliku koostöö võimalusi. Majanduslik isolatsioon (ja rahvuslik majanduse naldatus) on aga vastuolus sotsialistliku ühiskonna arenguseadustega. Ta soodustab ühiskondliku töö raiskamist ning aeglustab majanduse (arenslamise) arengu temposid.[1] Tookordsed sotsialistliku riikide majandussuhted ei olnud veel täiel määral välja arendatud, piirides kaubanduslike vahekordade tasemel (1949–1954 a.)[2]

Suhteliselt väike tähelepanu Ungaris pööratii ka põllumajandusele, mis oma

---

1. „Mirovaja ekonomika i mezdunarodnoe otnoshenija", № 3, M., 1963, lk. 4

2 Samas, lk. 7.

arenguks hakkas nüüd jääma tööstuse arengust. Põllumajanduses ei suudetud oma saadustega rahuldada linnade ja tööstuskeskuste elanikkonna kasvavaid vajadusi.[1] Negatiivset mõju Ungari põllumajandusele avaldas Imre Nagy majanduspoliitika, mille tähtsamaks eesmärgiks oli anda tagasilöök kooperatsioonile Ungaris. Kuid kooperatiivmajandeid likvideerida ei suudetud. Vähenes ainult nende arv (5110-st 4381-le).[2]

Imre Nagy võimuletulekuga ning mõningate nõudmiste rahuldamise tulemusena põllumajanduse olukord stabiliseerus osaliselt. Kuid kõikidest senistest puudustest ei suudetud veel vabaneda. Nüüd puudusid esimesi kõige rohkem kooperatsioonijuures, mille üheks põhjuseks oli fiktiivsete tootmiskooperatiivide registreerimine.[3] Fiktiivsed kooperatiivid pidid varjama kollektiviseerimise madalat protsenti. Sageli ei peetud tootmiskooperatiivide loomisel kinni vabatahtlikkuse printsiibist. Kusjuures esines juhtumeid, mil ei tehtud vahet keskmiku ja vaese vahel. Väga tähelepanu pöörati ka üksiktalumajapidamiste tootmisvõimaluste paremale ärakasutamisele.[4]

[1] Разбитие экономики, ск. 188. (обзор за 1956 год)
[2] А. и. Пушкаш, ск. 73.
[3] Samas
[4] „Rahva Hääl", 10. märts 1955.

Endiselt jäid vähesteks kapitaalmahutused põllumajanduse vajadusteks. Talupoegadele ei rakendatud materiaalset huvitatust põllumajandussaaduste tootmise suurendamise vastu, mis andis tunda linnade ja tööstuskeskuste varustamises toiduainetega. See soodustas omakorda elanikkonna vahelolematuse kasvu Ungari RV juhtkonna vastu!

Tõsiseid vigu tehti Ungari Töörahvapartei juhtkonna poolt rahvuslikke iseärasusi puudutavates küsimustes[2]. Ungari sõjaväes võeti tarvitusele vormiürituses, mis sarnanes Nõukogude armees kasutusel olnu vormiga. Peale selle oodati armees sisse ühesuguste soengute kandmise jne. Ungari kodudes rakendati NSV Liidus käibelolevat kinnetesüsteemi.

Näiliselt ei oleks need asjad võinud mõjustada järgnevate sündmuste käiku, kuid „ühel või teisel määral solvasid nad rahvustunnet."[3]

Olukord Ungaris ei paranenud märgatavalt ka pärast NLKP XX kongressi 1956. aastal, kes andi teatud kriitika isikukultusega seotud vigadele. Ungari RV kollektiivne juhtkond suhtus Matyas Rakosiga ei lahtmuid

[1] Razvitie ekonomiki, lk. 130 (obzor za 1956 god)
[2] „Rahva Hääl", 28. detsember 1956.
[3] Samas

ega suutnud kongressi otsustest vajalikke järeldusi teha. Vaatamata parteiaktiivi ennastuse avaldumisele leatas ta, et Ungari Töörahvapartei juhtkonna poliitika on täielikult õige ja sellel ei ole midagi parandada."[1]

Sellises komplitseeritud olukorras tuli 1956. aasta juulis kokku Ungari Töörahvapartei Keskkomitee pleenum, mis pidi välja töötatama otsustavad abinõud vigade likvideerimiseks. Pleenumi esimesel istungil vabastati Ungari Töörahvapartei Keskkomitee sekretäri kohalt Rakosi[2] ning uueks sekretäriks valiti Ernő Gerő.[3] Samas valiti ka uus Poliitbüroo koosseis: János Kádár, Károly Kiss, György Marosán ja József Révai.[4]

Kuid ka uue Keskkomitee sekretäri valimine ei toonud muudatusi vigade likvideerimise suunas. Gerő, olles varem vastutavatel kohtadel nügiaparaadis, oli ise seotud isikukultuslike vigade ning puudustega. Eelkõige oli ta süüdi olnud ebaseaduslike kohtuprotsesside organiseerimises ausate parteitöötajate vastu, olles otselt nende protsesside initsiaatoriks.[5]

---

[1] „Rahva Hääl", 28. detsember 1956.

[2] Постановления пленума ЦК Венгерской партии трудящихся 18–21 июля 1956 года (Приложение).

[3] Samas

[4] „Rahva Hääl", 20. juuli 1956.

[5] Проблемы мира и социализма, lk. 47.

Pleenumil märgiti ära ka tehtud edusammud. Lühikese aja jooksul oli 170.000 töölisel tõstetud töötasu. 1. maist 1956 alandati 6500 tootelüngi hindu 10-40% võrra, tööpäevalat lühendati 36-42 tunnile (tervist kahjustavatel töödel ja vahetustes)[1]

Mõningal määral oli partei ja valitsus ette võtnud abinõusid bürokratismi ja ülemäärase tsentralisatsiooni väljajuurimiseks majandus- ja poliitilisest elust. Kuid need abinõud jäid poolikuteks ning ebapiisavateks. Pleenumil rõhutatigi vajadust lõpp teha vigade püsimisele. Partei, märgiti pleenumil, peab oma edasises töös hakkama sotsialistlikku demokraatiat, tugevdama parteilist ja riiklikku distsipliini, lõpule viima ebaõiglaste poliitiliste protsesside läbivaatamise.[2]

Pleenumil rõhutati, et paarikuisel kaalukul ajavahemikul ei saa olla kohta partei ridades.[3]

Keskkomitee otsused viga likvideerimise kohta võeti rahvas poolt vastu rahuldustundega. Töölisklass oli valmis kõigi oma jõududega toetama pleenumi otsuste

---

1 Lagajp, O политическом положении, lk. 12.

2 Постановления пленума ЦК Венгерской партии Трудящихся 18-21 июля 1956 года (Приложение)

3 Samas

ellurakendamist. Kuid Keskkomitee ise viivitas otsuste kiirendatud täideviimisega. Keskkomitee sekretär Ernő Gerő sõitis NSVLiitu pukkumisele. Viivitamist vigade parandamisel otsustas ära kasutada reaktsioon, mille tegevus Ungaris viimasel perioodil avaldus spionaaži laiendamises. Neid organisatsioone toetasid siseriikidel säilinud klassivaenulikud elemendid.[1] Reaktsioon kiirustas väljaastumisega, et ennetada vigade parandamise läbiviimist Ungaris. Vaenlane tvadis, et Ungari Töövahepartei Keskkomitee juuliplenumil võeti ellu, nii partei juhtkonna ja valitsuse autoritet tõsise rahva silmis ning reaktsioon osutub ivolemituks.[2] Vaenlane oli nimitud eraldama partei juhtkonna ja valitsuse samme. Tegevuse piidi astuma nii sisemine kui ka välismaine kontrrevolutsioon.

Tähtsat osa 1956. aasta oktoobrisündmuste ettevalmistamisel etendasid Lääne-Saksamaal ja Austrias asuvad ungari fašistlikud pagulasorganisatsioonid.[3] „Nii Lääne-Saksamaal kui ka Austrias toimus ettevalmistamine varem kindlaks määratud Ungari X päevaks" [4] ühenduse loodi nn, Vaba Ungari Kindrali Nõukogu, mis sai ungari pagulasorganisatsioonide

1 Постановление пленума ЦК Венгерской партии трудящихся 18 - 21 июня 1956 года (Приложение)
2 Samas
3 J. Janelin, Vandenõud raudse ridade, Tallinn 1957, lk. 29
4 Samas, lk. 30.

kõrgemaks sõjaliseks organiks ning tema otseseks ülesandeks oli mässajate tegevuse koordineerimine Ungaris. Ungari Rahvavabadüügi püüile koondati 11000 hästi väljaõpetatut ning eri rühmadesse paigutatut must.[1] Lääne-Euroopa raadiojaamad intensiivistasid propagandasaateid Ungari jaoks. Nende saadete prakeskuseks muutus raadiojaam „Vaba Euroopa" Münchenis. Vahetult enne mässu algust ulatus „Vaba Euroopa" ööpäevane saadete maht 20-le tunnile.[2]

Pärast 20. oktoobrit algas Ungari „võitlusgruppide loomine Lääne-Saksamaa lennuväljadele, sihtpunktiga Ungari Rahvavabadüük. Austrias asti „võitlusgruppide" lükkmeile erilised meelespead sõjavalitsuspoolsajate füüsilise hävitamise kohta Ungaris.[3]

Ka Ungaris endas oli säilinud palju rahvavõimule vaenulikke elemente, kes loodes võimule aeusat töötegemisest, laukivid eneste ülalpidamist spekuleerimisest, äritsemisest, sahkerdamisest ja sotsialistlikku omandi riisumisest. Need elemendid olid rügis vale, laimu ja rumaljuttude levitajateks.[4]

Mõned ennd enne kontrrevolutsioonilise mässu puhkemist Saksas Ungaris

1, Rahva Hääl", 22. november 1956.
2 L. Javelin, lk. 31
3 Tamas
4 Tamas, lk. 28.

levima avalik propaganda partei juhtkonna ja valitsuse aadressil. Seda propagandat tegid nii rahvavõimule otsustelt vaenulikud elemendid kui ka ajakirjanikud ja üliõpilased. Õiglase nõutika kõrval hakkas levima natsionalistlikke motiive kodanliku demokraatia taastuseks. Koos sellega avaldusid sotsialismivastased meeleolud.[1]

Kõik need väärad tendentsid ja meeleolud ei saanud vastulöögi osaliseks Rakosi ja Gerö juhtkonna poolt. Rakosi ja Gerö ei tahtnud ega suutnud ole piisavalt toetuda tööliste parteiorganisatsioonidele, kus olemasolevaid veel terved meeleolud.[2] Töörahvapartei keskkäärakandja „Szabad Nep" juhtis küll partei ja töölisklassi tähelepanu ülesannetele hädaohule ning valvsuse vajadusele, mida valvsus oli juba tegelikult kaduma. Kõik see soodustas vandenõulaste tegevust. Mõned enne mässu puhkemist toimus Budapestis 1500 kontrrevolutsioonilise ohvitseri koosolek, kus arutati edasise mässuga seotud küsimusi.[3] Kaotades Ungari Töörahvapartei juhtkonna vigu ning valvsuse puudumist, otsustas reaktsioon asuda pealetungile ning anda löök Ungari töötajate saavutustele.

---

[1] С. Крушинский, В. Малевский, Т. Ефимов, М. Одинец, Что произошло в Венгрии, Москва 1956, lk. 48.

[2] Samas

[3] Samas

kontrrevolutsiooni peaeesmärgiks oli restaureerida vana kord Ungaris. Ungari Töö-rahvapartei juhtkond ei osutunud näha, et rahva õiglaste nõudmiste varjus valmistus vaenlane väljaastumiseks.

Kontrrevolutsioonilised sündmused Ungaris algasid 23. oktoobril 1956. a. demonstratsioonidega Budapesti tänavatel, millest osavõtjad: töölised, tudengid, üliõpilased, kaitseväelased jt. püüdsid väljendada oma õigustatud rahulolematust puuduste vastu valitsuse ning partei juhtkonna töös. Teile tühiliselt juhtunud meleavalduse otsustasid ära kasutada kontrrevolutsioonilised elemendid, kes juba ammu olid oodanud soodsat momenti väljaastumiseks. Juba mässu algul õnnestus neil erdaga kaasa meelitada osa töölistest ning intelligentsist, kes sündmuste algul ei taibanud tekkinud olukorra tõsidust. Nad jõud ei oleks ühinenud kontrrevolutsiooniga, ... kui partei juhtkonnas ei oleks vetmist."[3]

Õõl vastu 24. oktoobrit valiti Töörahvapartei Keskkomitee soovitusel Ungari peaministriks Imre Nagy[4], millega tahes või tahtmata avati tee kontrrevolutsiooni süvene-

---

[1] 2. Savelin, lk. 28.

[2] „Rahva Hääl", 28. detsember 1956

[3] Я. Кадар, О политическом положении, lk. 14.

[3] Samas

misele. Sellisel vastuolulisel perioodil peaministri koha usaldamine Imre Nagyle muutus tõsiseks ohuks vahvademokraatlikule korrale Ungaris. Kuna aga tookordne Ungari Töörahvapartei juhtkond ei omanud sindlat poliitilist joont, siis on osaliselt arusaadav, miks siiski Nagyle usaldati Ungari valitsuse juhtimine. Paraegi, Keskkomitee ja partei tervikuna ei tundnud veel täielikult Nagy tõelist olemust. Ta selgus alles kontrrevolutsioonilise mässu käigus, mil' ta jäik-järgult läks üle vastsioonii poolele.[1]

24. oktoobri öösl läbiviidud Keskkomitee istungil võeti vastu programm võitluseks kontrrevolutsioonilise mässuga. Programmis oli ette nähtud kõigi jõudude mobiliseerimist mässajate vastu, kaasa arvatud pöördumine NSV Liidu valitsuse poole sõjalise abi saamiseks. Selle programmi täitmisele aga ei suudetud asuda. „Kui partei, märkis Janos Kadar oma ettekandes Ungari sotsialistliku Töölispartei konverentsil 1957. a. juunis, oleks saanud tegutseda vastavalt sellele programmile ... siis kontrrevolutsioonilise mäss ei oleks võib-olla arenenud sellise astmeni ning toonud sellist kahju".[2]

---

[1] J. Kadar, O sotsialisticheskom stroitel'stve, lk. 15.

[2] Samas

Imre Nagy, võtmises programmi väljatöötamise juures, nõustus sellele täitmisega. Tegelikult oli Imre Nagy isiksuseks, kes sõnades küll tunnistas ohtu kontrrevolutsioonilistele massjatele poolt, kuid objektiivselt osutus ta reaktsioonilistele jõududele käsilaseks,[1] kompliteerides sellega olukorda nagu Ungaris. Nagy ja tema poolehoidjate nõusolek Keskkomitee nõitlusprogrammiga oli neile vaskmiinguks valasistele rutmistelu., Imre Nagy valitsus muutus katteks kontrrevolutsioonilise jõude tegevusele"[2], kes mäsu algul ei söendanud näidata oma tõelist olemust. Otsese kontrrevolutsioonilise valitsuse moodustamine oleks kohe ungari rahvale paljastanud nende tõelised plaanid ja eesmärgid. Seetõttu oli neil kasulikum ja kindlam tegutseda Nagy valitsuse kattevarjus. Nagyl oli mässu algul veel rahvahulkade toetus, kes uskusid tema demagoogilisi lubadusi:

Imre Nagy esimeseks ülesanneks valitsuse juhina oli saavutada ungari Töörahvapartei Keskkomitee ja valitsuse nõusolek mässu kvalifitseerimise kohta sh. rahvusliikumiseks revolutsiooniks."[3] Ka taotlusega ei leidnud

[1] „Rahva Hääl", 6. november 1956.
[2] „Rahva Hääl", 28. detsember 1956.
[3] Кадар, О политическом положении, lk. 14.

toetust Keskkomitee ja valitsuse poolt. Siis valmistas Imre Nagy oma poliitiliste mõtlemisaastatega artikli ajalehes „Szabad Nyp" avaldamiseks. Artikkel avaldatigi ning mäss kvalifitseeriti „rahvuslikuks vabadusvõitluseks."[1]

Imre Nagy ja tema saatjaskonna tõsiseks praeguseks oli takistada mässu mahasurumist. Sellest annab tunnistust tema poliitika Nõukogude armee allüksuste suhtes Budapestis. „Oma raadiokõnes 25. oktoobril ütles Ungari valitsuse Imre Nagy, et Nõukogude väegade sissetoomine „on saanud vajalikuks meie sotsialistlikke korra eluliste huvide nimel,"[2] kuna Ungari enda revolutsioonilised jõud sel perioodil ei olnud veel võimelised kontrrevolutsiooni purustama.

Nõukogude armee allüksuste tegevuse astumine sundiski kontrrevolutsiooni taandama. Kuid siis tegi Nagy järjekordse reeturliku sammu. Tema kui Ungari valitsuse juht nõudel viidi Nõukogude väed Budapestist välja, millele kontrrevolutsioon vastas kohe uue pealetungiga.[3] Taas algas Ungaris metsik terror, mille ohvriks langesid tuhanded ungari kommunistid. Kahnatasid kõik, kes

---

[1] Хрущев, О культе личности и его последствиях, ск. 17.

[2] „Rahva Hääl", 6. november 1956.

[3] Это произошло в Венгрии, ск. 43.

vähegi julgesid välja astuda rahva demokraatlikku korra kaitseks. Massajad püüdsid purustada kõike, mis meenutaks rahvavõimu Ungaris. Hävitati muuseume, raamatukogusid, mälestusmärke, ühiskondlikke hooneid. Imre Nagy valitsus aga ei võtnud midagi ette olukorra normaliseerimiseks. Valitsuse toimusid pidevad koosseisude muutumised ning iga päevaga nihkus ta üha rohkem paremale.[1] Ona 26. novembri raadiokõnes märkis Janos Kadar Imre Nagy valitsuse tegevuse kohta: „Kõigile on teada, et kuni 4. novembrini tõusis kontrrevolutsioon valitsust, mille eesotsas oli Imre Nagy, iga päevaga järjest rohkem paremale. Ei ole mingit kahtlust, et kontrrevolutsioon oleks saavutanud lõpuks selle valitsuse."[2] Ona tegevusega soodne valitsus liitsalt vaikis valget terrorit,[3] mille süütajaks osalid ka edasipidised sündmused. Oktoobri viimastel päevadel Imre Nagy kabinet tegelikult lagunes, „... andes positsioonid rahvavaenulikele elementidele."[4] Kuu lõpul avati lõplikult tee fašismi restauratsioonile Ungaris. Valitsuse käsul saadeti 29. oktoobril laiali armee, politsei, julgeolekuorganid. Korrahoidmine

---

1 „Rahva Hääl", 28. detsember 1956.
2 I. Nagy, O политическом положении, lk. 17.
3 „Edasi", 30 november 1956.
4 „Rahva Hääl", 6. november 1956.

riigis läks kortistidest ja kriminaalkuritegijatest moodustatud salkade kätte.[1] Ungari Rahvavabariik kuulutati lahti lõõnuks Varssavi lepingust. Kodanlikele parteidele ja organisatsioonidele avati Ungaris tegevusvabadus. Poliitilisele areenile hakkasid ilmuma igasugused avantüristid[2], kes pretendeerisid diktaatoritoolile Ungaris. Ühes sellises tegelases oli kardinal Mindszenti, kes 1948.a. oli arreteeritud rahvavaenulikku tegevuse pärast. Mindszenti oli reaktsioonile mehes, kes oli suuteline mobiliseerima ungari katoliiklasi kontrrevolutsiooni teenistusse. Katolikus kirikul olid Ungaris veel tugevad juured säilinud.

Kõrvuti poliitiliste üksikavantüristide esilekerkimisega, ilmusid avalikkuse ette rida organisatsioone ning parteisid, nagu Demokraatlik Rahvapartei, Kristlik Noorte Partei, Kodanlik Rahvapartei jne.[3] Kõik need parteid ja organisatsioonid olid teatavalt vaenulikud rahvavõimule Ungaris ning toetasid agaralt kontrrevolutsioonilist massi. Täna nende toetusele suutis kontrrevolutsioon veelgi järjekindlamale pealetungile asuda ning viia ründ täielikku laose püürile.

---

[1] Imo Sprozgomlo b Benrpuu, lk. 40.

[2] Samas

[3] Samas, lk. 45.

Riigis laiaulatuslikke funktsioneerimast tööstus-ettevõtted ja raudteed. Majandus- ja kultuurielu oli halvatud.[1]

Kuigi jõudude vahekord oktoobrisündmuste ajal oli sotsialistlikke revolutsiooni jõudude kasuks, ei tähendanud see viimaste lõplikku ülekaalu reaktsiooni jõududest. Need ei saa täiesti vastandlikku jõudu ei asunud ühesugustes tingimustes. Sotsialistlikke revolutsiooni jõud olid ootamatuse tõttu juhtkonnas desorganiseeritud ega suutnud veel välja astuda.[2] Seevastu kontrrevolutsiooni jõud olid selleks ajaks hästi organiseeritud ning omasid kindlat juhtimist,[3] mis viis selleni, et arvuliselt suuremad jõud osutusid halvemas olukorras olukorras arvuliselt väiksematest jõududest. Kuid vahevõimule astuvad jõud jätkasid võitlust, sest sellest olenes nende edaspidine saatus. Nende progressiivsed kihid, ja nad muutusid tugevamaks, ei võinud lubada endise korra restaureerimisega. Nad jätkasid võitlust mitmesuguste vahenditega: poliitilisel areenil - poliitiliste vahenditega, võitlusväljal aga relvaga käes.[4] Kuid omamata kindlat

[1] „Rahva Hääl", 6. november 1956.
[2] Кадар, О контрреволюции, lk. 18.
[3] Samas
[4] „Rahva Hääl", 6. november 1956.

est juhtimist, said nad tegutseda
vähese efektiivsusega.

Ungari Töörahvapartei Keskkomitee Poliit-
büroos olid erinevate saavutatud kapitu-
lantlikud elemendid. Partei juhtkonnas
sagenesid isikute vahetused. Imre Nagy ja
tema grupp surdis rahvasõimule ustavaid
jõude valitsuses ja Keskkomitees alluvuvele
mitte ainult oma jõududega, vaid ka
jõududega väljaspoolt. Kõik see takistas
rahvademokraatia jõudude oktoobrisünd-
muste algul süvet väljaaste mist ning
oma ridade konsolideerumist!

Oktoobrisündmuste lõpppäevad näitasid
aga täie selgusega selle vastupealetungi vaja-
dust. 1. novembril Imre Nagy kabinetti endised
liikmed- Antal Apro, Janos Kadar, Istvan
Kossa ja Ferenc Muennich reorganiseerisid
ebaseaduslikel alustel päevinud Ungari Töörahva-
partei (kelle nimega oli hakatud avalikult opereerima
ümber Ungari Sotsialistlikuks Töölispartei-
ks. Uus partei pidi ülesehituselt ning üles-
annetelt täielikult vastama tõelise töölis-
partei nõuetele. Ta pidi vabanema nendest
puudustest, mis olid olnud Ungari Töörahva-
parteil[2]. Pärast partei reorganiseerimist moodus-

[1] R. Kagan, O политическом положении, lk. 19.

[2] Vt. lk. 12, 13, 14.

tati ülespoolnimetatud seltsimeeste poolt ka uus Ungari valitsus - Ungari Revolutsioonilise Töölis - Talupoegade Valitsus.[1] Kõik need abinõud võeti tarvitusele momendil, mil, reaktsioon oli avalikult võtnud kursi kommunistide kõrvaldamisele riigi juhtimisest, selleks, et täielikult vabastada käed otsustavaks rünnakuks Ungari töörahva saavutustele ning terve põhilistele demokraatlikele õigustele"[2]

2. novembril alustasid sotsialistlikule revolutsioonile vastavad jõud läbirääkimisi NSV Liidu ja rahvademokraatiamaade juhtidega kontrrevolutsioonilise mässu purustamise küsimuses. Viimase likvideerimise algusaks määrati 4. november.[3] Edasine viivitamine oleks maksnud veel sadade vastavate kommunistide ning patriootide elu.

4. novembril avaldati Budapestis uue valitsuse käskkiri ungari rahvale, teatada keskvõimu võimi abinõusid kontrrevolutsiooni purustamisel.[4] Käskkirjas leidis laialdast teatust ungari rahva tervete jõudude poolt, mille tulemusena nii Budapestis kui ka provintsides algas üldine pealetung kontrrevolutsioonilistele jõududele. Ungari rahva huvidest lähtudes

---

1 Это произошло в Венгрии, lk. 51.
2 „Rahva Hääl", 6. november 1956.
3 Э. Кардэ, О политическом положении, lk. 21.
4 Это произошло в Венгрии, lk. 51, 52.

pöördus Revolutsioonilise Töölis-Talupoegade valitsus palvega Nõukogude armee väejuhatuse poole, abistada ungari töölisklassil purustada kontrrevolutsioonilise mäss. 4. novembril asusid Nõukogude armee allüksused tegevusse mässajate vastu. Kontrrevolutsioonilised jõud osutasid visa vastupanu, eriti Budapestis. Kuid nende* vastupanu murti ning kontrrevolutsioon oli surutud taandlema, jätkates hiljem mitme rühma jooksul varjatud vastupanu.

Demokraatliku jõudude võit Ungaris tõkestas tee fašismi taastõrnile, säilitas töölisklassi saavutused ning kindlustas rahvale edasise arengu,[1] tagas Ungarile rahvusliku sõltumatuse, täieliku demokraatlikud vabadused, sooštöö kõigi sotsialistlike riikidega, võrdõiguslikkuse, rahvusliku suveräänsuse austamise leninliku printsiipide alusel.[2]

Pärast kontrrevolutsioonilise mässu purustamist tuli ungari rahval asuda oma maa majanduselu taastamisele. Kontrrevolutsioon oli tekitanud tõsist materiaalset kahju Ungari rahvamajandusele. Koos

---

* Imre Nagy ja tema mõttekaaslased leidsid 4. novembril varjupaiga Jugoslaavia saatkonnas. Kardinal Mindszenti põgenes Ameerika Ühendriikide saatkonda Budapestis.
Rmo kpouzdano 6 Benpun, lk. 52.

[1] „Rahva Hääl", 28. detsember 1956.

[2] „Rahva Hääl", 6. november 1956.

enamiku tööstusettevõtete seisma jäämisega oktoobris langes Ungari rahvuslik tulu 1956. a. võrreldes 1955. a. 10% võrra.[1] Mässu käigus hävitati suured valmistoodete tagavarad miljonite forintide väärtuses. 1956. aasta plaanist suudeti täita 86%. Ungari majanduse osutus väga raskes olukorras olevaks. Mässu tagajärjel kannatas kõige enam Ungari tööstus. Eriti nii metallurgia- ja masinaehitustööstuse kahjusid hinnati 50 miljoni fondile.[2] Peaaegu kahe kuu jooksul suurem osa Ungari tööstusettevõtetest ei andnud üldse toodangut. Rohkem kui kuu aega ei töötanud söekaevandused.[3] Järsult vähenes tööliste arv. Söetööstuses vähenes tööliste arv 93 tuhandelt 35-40 tuhandeni ning ööpäevane söetoodang langes 79 tuhandelt tonnilt 12 tuhandele tonnile.[4] Suur toodangu langus esines ka rafta- ja metallurgiatööstuses. Kui 1956. aasta septembris toodeti rauamaagist 2,3-2,4 tuhat tonni ööpäevas, siis 1957. aasta jaanuaris kõigest 1,6 tuhat tonni ööpäevas.[5] Kõik see oli raskeks löögiks Ungari kütusemajandusele. Metallurgiatööstuse kogumahust oli 1957. aasta jaanuariks rakendatud

1 Razbitie ekonomiki, lk. 173. (obzor za 1956 rog)
2 Tamas, lk. 175.
3 Tamas, lk. 177.
4 Tamas
5 Tamas, lk. 178.

Hulga vähem kahju tõi kontrrevolutsioon Ungari põllumajandusele. Kooperatiivide liikumine tervikuna pidas vastu kontrrevolutsioonile.

Nii pika aja vältel püüdsid välismaised, osaliselt ka sisemised reaktsioonilised jõud takistada majanduselu normaliseerimist Ungaris, tehes katset desorganiseerida töötust, tekitada riigis majanduslik kaos.[1] Tagasihoidlikud kontrrevolutsioonilised elemendid provotseerisid töötusetteivõtetes streike, pidurdades igati majanduse taastamist. Selline olukord kestis Ungaris 1956. aasta detsembrini. Kuid juba 26. novembril märkis Janos Kadar oma raadiokõnes, et pärast kolm nädalat kestnud streiki, mis oli halvanud kogu Ungari majandust, on nüüd suuri alasid töö ettevõtetes.[2] Suurt abi rahvamajanduse taastamisele andsid vennalikud sotsialismimaad. 1957. a. alguses normaliseerus Ungari RV majandus täielikult. Ungari Rahvavabariik võis taas asuda sotsialismi alusmüüride rajamise lõpuleviimise juurde mõõdunud õpetundide ja kogemusi arvestades.

---

[1] „Rahva Hääl", 23. veebruar 1957.

[2] „Edasi", 30. november 1956.

II peatükk

Ungari tõõstuse areng (1957–1961)

1956. aastal võljus Ungari Rahvavabariik proletariaadi diktatuuri algperioodist ning asus sotsialismi aluste rajamise lõpuleviimise ajajärku. Suhteliselt lühikese aja vältel õnnestus Ungari RV likvideerida kontrrevolutsioonilise mässu poolt tekitatud kahjud. Nende kahjude likvideerimine toimus teiste sotsialistlike riikide majandusliku vaasabil ning täna leninliku majanduspoliitika järjekindlale ellurakendamisele Ungaris.[1] Kontrrevolutsioonilise mässu poolt tekitatud materiaalseid kahjusid Ungaris hinnati 22 miljardi forindile.[2] See kahju andis Ungari Rahvavabariigile hea õppetunni, mille õige hindamine andis võimaluse edukamalt lahendada sotsialismiehitamise küsimusi.[3] Kuni 1956. aasta oktoobrisündmusteni oli Ungaris lähtutud majanduse arendamisel peamiselt endi võima-

1 Классовая борьба в Венгрии, lk. 16.
2 Венгрия, lk. 62.
3 Избранные статьи и речи, lk. 157.

lustest, arvestamata majanduslikku koostööd teiste sotsialistlike riikidega. Olemasolevaid ressurse ja võimalusi arvestamata võeti kurss sotsialismi kiirendatud ülesehitamisele. Tingselt suured summad rahvuslikust tulust suunati ebaotstarbekatele kapitaalmahutustele. Ungaris hakati võrdsel määral ehitama kõiki raskетööstuse hargusid, mida aga ei suudetud vajalikul hulgal varustada tooraine ja energiaga. Selle tulemusena sotsialismiehitamise tempod Ungaris ei kiirenenud, vaid aeglustusid.[1] Möödunud õppetunde õigesti arvestades tuli Ungari RV majanduse edasiarendamisel lähtuda eelist printsiipidest, arvese võttes maa konkreetseid võimalusi ning sotsialistlike riikide omavahelist majanduslikku koostööd. Ungari RV tuli hakata laialdasemalt ja kiiremini arendama selliseid tööstushargusid, mis annaksid vähema tooraineekuluga toodangut, kuid põhiaksid töömahukaid operatsioone.[2] Seda tingis asjaolu, et Ungaris oli piisavalt tööjõudu, kuid puudus oli toorainetest. Et edukalt toime tulla nende ülesannete lahendamisega oli vajalik ümber korraldada terve rahvamajanduse juhtimine, lähtudes võimasti kui terviku huvidest.[3]

1 Очерки истории экономической мысли Венгрии, lk. 192.
2 Избранные статьи и речи, lk. 197.
3 VII üldg, lk. 101.

Rahvamajandusplaanide koostamisel haaratii rohkem arvestama altpoolt tulevat iniitsiatiivi. Kõrgemad majandusorganid pidid aja jooksul muutuma koordineerivateks ja juhtivateks organiteks plaanide väljatöötamisel.[1] Majanduselu juhtimisel pidi tunduvalt tõusma partei osatähtsus, sest ainult partei oli võimeline kindlustama ühe ühiskonna ülesehitamise üldjuhtimise.[2] Partei ülesanderks sai ka rahvamajanduse seniseist paremn varustamine kvalifitseeritud spetsialistide kaadriga.

Osa Ungari majandusjuhtidest ei mõistnud uut olukorda. Need majandusjuhid kasutasid eeskätt primitiivseid juhtimismeetodeid ning elasid vanade tootmiskogemuste pagasiga, olles harjunud töötama ülalt poolt tulevate instruktsioonide järgi. Sellised majandusmehed olid küll vähemuses, kuid see ei välistanud nõuet võidelda nende tõõstüli vastu.[3] Majandusjuhtidel tuli tootmisküsimuste lahendamisel näidata rohkem iseseisvust. Organisatsioonilise abinõude rakendamise tulemusena suudeti 1957. aasta lõpuks taastada kontrrevolutsioonilise mässu

[1] Vö. vrgl, lk. 101.
[2] samas, lk. 107.
[3] samas, lk. 108.

poolt tsiviltatud rahvad ning ületada 1955. aasta tootmistaset.[1] Pärast rahvamajanduse taastamist alustati uue majandusprogrammi töötamist. Uus rahvamajanduse arengeprogramm lõpeb rajastuse kolme aasta plaani (1958-1960) arvulistes näitajates ja ülesannetes. Kolme aasta plaani ülesanded nägid ette:

1) rahvamajanduse struktuuri parandamist
2) sotsialistlike ühiste majandusliku koostöö paremat ärakasutamist
3) töötootlikkuse tõstmist, tootmise paremat varustamist tehnikaga
4) majanduslike reservide paremat ja efektiivsemat akumulatsiooni
5) elatustaseme tõstmist vastavalt majanduslikele võimalustele[2]

Nende ülesannete lahendamisele asudes, lähtuti eelkõige rasketööstuse eelisarendamise majadustest.

Suureks takistuseks rahvamajanduse arendamisele oli seniri olnud juhtimises enam professionaalne püüdlus ning liihinägelik lähenemine majanduskäsimustele üldse, mille tulemusena majandust juhtivates ministeeriu-

1 Vt Gregg, lk. 33.
2 samas

miles olid rohalikud huvid kõrgemale seatud üldriiklikest huvidest. Selle tulemusena esines ministeeriumites ebamajanduslike plaanide koostamisi. Pärast 1956. aasta oktoobrisündmuste õppetunde hakati majandusülesannete püstitamisel nõudma sellist planeerimist, mis vastaks maa reaalsetele võimalustele ning oleks rahvamajanduse huvidele tervikuna.[1]

Üheks tähtsaks küsimuseks Ungari töösturse ees oli tooraine ja kütuseprobleemi lahendamine. Ungaril endal on väga töösturlikke toorained. (välja arvatud boksiit alumiiniumitööstusele) Ungari tööstuse vajadused tooraine järele sõltusid tundtavalt impordist. Oma ettekandes Ungari Rahvavabariigi Rahvuskogu istungjärgul 1957. aasta mais rõhutaski Janos Kadar vajadust kiiremini lahendada tooraine ja kütteprobleem.[2] Selle küsimuse lahendamiseks, täpsemalt öeldes, on tarvis tõsta tootmistaset neis rahvamajandusharudes, mis töötavad kodumaise tooraine baasil. Neis ettevõttes peab märgatavalt suurenema toodangu hulk.[3] Tooraine ja kütuseprobleemi lahenemisele kaasa aitama üha laialeulatuslik

---

[1] VIII sjezd, lk. 40

[2] Janos Kadar, Избранные статьи и речи, lk. 16.

koostöö sotsialistlike riikide vahel 1949. aastal loodud Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu[1] raamides. Selle organisatsiooni raamides hakkas Ungari Rahvavabariik arendama kõige mitmekülgsemat koostööd teiste sotsialistlike riikidega, nagu vastastikune kaubavahetus, majandushaarde spetsialiseerimine ja koopereerimine, majandusplaanide koordineerimine, teaduslik-tehniline koostöö, spetsialistide vastastikune ettevalmistamine jne.[2]. Sotsialistlike riikide koostöö võimaldab igaühel neendest kõige ratsionaalsemalt ja täielikumalt kasutada oma ressurss, arendada tootlikke jõude"[3]. Raatamata sotsialistlike riikide majandusalase koostöö tugevnemisele, esines siin veel mõningaid puudusi. Nii Ungaris kui ka paljudes teistes rahvademokraatia maades toodetakse palju selliseid tööstuskaupu, mida mujal toodetakse odavamalt ja suuremates seeriates[4] ning oleks majanduslikult tasuvam nüid sealt sisse vedada. Ungari Rahvavabariigil on tarvis koondada peajõud nende toodete väljalaskele, mis on majanduslikult efektiivsed ning nõutavad ka maailmaturul.

---

1 Vastastikuse majandusliku abistamise Nõukogu = VMAN

2 VII osegg, lk. 43.

3 Nõukogude Liidu Kommunistliku partei programm, Tallinn 1961, lk. 21.

4 VII osa 9, lk. 43.

sotsialismileeri olemasolu tingimustes täi-
ne vastastikusele koostööle suudab Ungari edukalt lahendada ka kütte-, tooraine- ja energiaprobleemid. Suurema osa oma tooraine ja kütlevajadustest rahuldab Ungari importides seadme NSV Liidust.[1] Nii veeti vastavalt NSV Liidu ja Ungari 1958. a. kaubavahetuse ulatusest toorainet ja poolfabrikaate.[2] Samal ajal ungarist NSV Liitu saadetavatest kaupadest 5–8% moodustavad masinaehitustööstuse tooted ning täpismehhaanika aparaadid.[3] Sotsialismileerinnaade majanduslik koostöö hõlmab laialdasi koostöövorme kõikides majandusharudes.

NSV Liidu abiga ehitatati Ungaris võimas Doonau metallurgiakombinaat, mis annab rohkem toodangut kui kõik metallurgiatehased enne sõda kokku.[4] Õigustatud peab Ungari täievahelise soda metallurgiabüüglast oma vastetöötluse ulatuses. Kombinaadi jaoks saadeti NSV Liidust masinad ja sisseseadeed, nõukogude spetsialistid võtsid kombinaadi projekti väljatöötamisest ning hiljem ka ehitamisest ning

[1] H. n. ibarnob, lk. 209.
[2] Samas, lk. 151
[3] Samas
[4] Samas, lk. 168.

montaažitöödest. Ungaris on rahvavõimu aastail NSVLiidu abiga ehitatud 27 suuremat tööstusettevõtet.[1]

Suurt abi oma majanduse arendamisel saab Ungari välismajandusest. Ungari RV välismajanduses teiste sotsialistlike riikidega toimub pikaajaliste kaubapoolsete kaubalepingute alusel. /Rohkem kui poole Ungari RV eksportkaupadest moodustavad masinad, tööpingid, aparaadid./[2] Pikaajalistest kaubalepingutest lähtudes sõlmitakse omakorda aastased kokkulepped, mis tagavad rahvamajanduse plaanide parema koostamise ning edukama täitmise.[3]

Suurt tähtsust Ungari rahvamajandusele omab sotsialismimaadevahelise majandusalase koopereerumise ja spetsialiseerumise. Ungari RV on põhiliselt spetsialiseerunud töömahukate ja vähem toorainet nõudvate toodete väljalaskele. Tähtsamaks selliseks tootesortimendiks on universaalsed tööpingid. Selle tööpingi eelised seisavad selles, et ta sooritab kõik tööoperatsioonid ühingi detaili juures algusest lõpuni. Üks universaalne tööpink asendada 6-8 universaalset tööpinki.[4]

---

1 И. И. Орлик. Венгерская Народная Республика, М., 1962, lk. 28.
2 samas, lk. 29
3 samas
4 „Венгерские новости", № 3, 1963, lk. 5.

Spetsialiseerimise ja koopereerimise kõrval on viimasel perioodil hakatud praktiseerima vastastikust tööstustoodete standardiseerimist, mis lihtsustab tunduvalt toodete valmimise aega ning vähendab tootmise materiaalseid kulutusi.[1] Ühtsemajandusliku efekti on pakkunud ka Ungari RV ja teiste sotsialistlike riikide rahvamajandusplaanide arenguväitajate kooskõlastamine. Majandusplaanide vastastikune koordineerimine vaid algusega 1959.a. (seda teevad VMAN liikmed) majandusplaanide koordineerimine võimaldab koostöö aukamalt paigutada tootlikke jõude, kindlustada ressursid ettevõtete ehitamiseks, mille toodangu järgi on tihedam nõudmine; võimaldab efektiivsemalt rakendada võtta teaduslik-tehnilisi saavutusi ning avastusi ja võimaldab kiiremini ellu viia sotsialismiehitamise positiivseid kogemusi.[2] Plaanide koordineerimine toimub perioodiliselt korraldatavatel vastastikustel konsultatsioonidel või vennasparteide esindajate kohtumisel. Ungari RV võtab VMAN 14 alalise komisjoni tööst, neljumes üks neist komisjonidest asub Budapestis.[3] Ungari tike majandusalane

1 N. A. Ivanov, lk. 231.

2 „Мировая экономика и международное отношение", nr. 3; a., 1963, lk. 5.

3 M. M. Orlik, lk. 33.

koostöö teiste sotsialistlike riikidega vastab täielikult tema rahvuslikele ning internatsionaalsetele huvidele. Koostöö raames saab Ungari rahvusmajanduslikke ressurse, saab kiiremini arendada talle vajalikke tööstusharusid, lähendades sellega sotsialismiehitamise tähtaega.[1] Viimase aja ilmekamaks koostöönäiteks sotsialismimaade vahel on ühise naftajuhtme „Sõpruse" rajamine NSV Liidu, Poola, Saksa Demokraatliku Vabariigi, Tšehhoslovakkia ja Ungari poolt (naftat hakkab saatma NSV Liit).[2] Naftajuhtme üldpikkuseks on üle 4 tuhande kilomeetri.[3] Naftajuhtme projekteerimine toimus NSV Liidu spetsialistide poolt. Naftajuhtme „Sõpruse" rajamine saab Ungari rahuldada oma vajadusi nafta tooraine järele. (Üldse rahuldatakse Ungari toorainevajadused 70-74% teiste sotsialistlike riikide poolt[4]) Koostöövõimaluste laienemisega seoses toimusid märgatavad muutused Ungari kapitaalmahutuste paigutamise alal. Kui varem oli rõhk

---

1 M. M. Орлик, lk. 83.

2 „Коммунист", № 5, 1961, lk. 109.

3 Н. И. Иванов, lk. 210.

4 „Венгерские новости", № 11., 1962, lk. 2.

kõigi rahvamajandushaarde väljaarendamisele, sis nüüd koncentreeritakse kapitaalmahutused kitsamatele tööstusharudele, ehk kõige sellistele, mis vastavad paremini Ungari tegelikele võimalustele.[1] Tähtsamaks lähtetaskse kõigi Ungari piirkondade väljaarendamise vajadusest. Selleks otsi pööratud seni tähelepanu perifeeriatööstuse arengu kiirendamisele, et vähendada kaugusega seotud transpordikulusid ning vähendada ülekaalustust Budapestis.[2] Kuigi aastatel 1949-1956 ehitati perifeerias 87 uut tootmisettevõtet (Dorian metallurgiakombinaat, Debreceni nahkaagritehas jt.), koondus ikkagi veel suurem osa Ungari tööstusettevõtetest Budapesti.[3] Peamiseks viiakse kõige rohkem välja uued tööstusettevõtted, mis on vaja viia lähemale tooraine ja tarbijale. Perifeeria industrialiseerimist loetakse ühes tähtsamaks rahvamajanduse arendamise küsimuseks käesoleval etapil. Nende ülesannete lahendamisega alustati koht pärast rahvamajanduse stabiliseerimist 1957. aasta lõpul. Alates 195[illegible] aastast langeb majanduse edasiarendamisel peamine rõhk normaalsete proportsioonide loomisele kapitaalmahutuste ja

---

[1] Orzag, lk. 91.
[2] Samas
[3] Samas, lk. 92.

nõudmise vahel, tootmistaseme ja palgafondi vahel, ostuvõime ja olemasoleva kaubahulga vahel[1]. Tuvud nimdatuvad vüdi läbi töötasustamise alal. Palga ja premiaalse väljamakse süsteem korraldati nü ümber, et materiaalse huvitatus stimuleeriks töötajaid sotsialistlikus rahvamajanduse riiklemale arendamisele[2]. Samal ajal rasvas ka töötajate teadlikkues, kaotas oluma ikka nuumat osa ungari majandus sotsialistlikus arengus[3]. Kui majanduse üldine juhtimine toimub partii vahetul osavõtul, nüs ametiühingute ülesanderks on tegelda otsete tootmisküsimustega. Ainult nüs nimdavad nad õigeste kaitsta töötajate huve.[4] See ei välista ametiühingute kohustusi tegelda igapäevaste elukondlike küsimuste lahendamisega.[5] Ametiühingute kõrval olid kontrrevolutsioonilise mässu käigus tekkinud töölisnõukogud, olles reaktsiooni kuulekatuks töörüstadeks. Hiljem töölisnõukogud puhastati vaenulikest elementidest, kuid vaen nõukogude ja kohalike parteiorganisatsioonide vahel sailes. Töölisnõukogud, kaotades kaotada oma autoriteeti ja mõjuvõimet töölste

[1] Я. Кадар, Избранные статьи и речи, lk. 116.
[2] VII osegg, lk. 41, 42.
[3] Samas, lk. 42, 43.
[4] Я. Кадар, Избранные статьи и речи, lk. 203

sas, võitlesid aktiivselt parteiorganisatsioonide taasloomise vastu tööstusellevõtetes.[1] Töölisnõukogude suhtes rakendati sellist poliitikat, mis vastas töölisklassi absoluutse enamuse nõudmistele. Leningradis Leningradi piirkondades likvideeriti töölisnõukogud kohe pärast kontrrevolutsioonilise mässu mahasurumist, kuigi seda sammu ei saanud täiesti õigustatuks pidada, sest enamus Leningradi töölistest ei nõustunud veel töölisnõukogude likvideerimise vajadust.[2] Ettevõtete töölisnõukogud tuli muuta tootmise kontrollorganiteks, kusjuures nende koosseis pidi vahetult töölistest moodustatama. Nõukogude tegevus kontrollorganitena ei tohtinud nõrgendada ettevõtte juhtimist keskvõimu poolt. Nõukogud muutusid ettevõtte juhtimise abistajateks. Neil oli õigus osa võtta ka riiklikest majandusküsimuste lahendamisest, kusjuures nõuetekohaselt materiaalsete fondide jaotamisest.[3]

Koos organisatsiooniliste küsimuste järk-järgulise lahendamisega, saavutati märkimisväärseid tulemusi ka vahetus tootmises.

---

[1] Я. Когар, Избранные статьи и речи, lk. 204.

[2] Samas

[3] Samas

Nõukogude võõbastele asunud rahvamajandus hakkas kiiresti tõusu suunas arenema. 1957. a. plaani edukas täitmine võimaldas üle minna pikemaajalise majandusplaani elluviimisele. Alates 1958. a. asus Ungari majandus täitma kolme aasta plaani. Kolme aasta plaani (1958–1960) kohaselt nähti ette tööstustoodangu kogumahu suurenemist 22% võrra.[1] (Tegelikkuses suurenes 40% võrra[2])

Kolme aasta plaani täitmisele asudes tuli Ungari majandusel ületada rida tõsiseid raskusi. 1957. a. maiks oli tööstustoodangu kogumaht võrreldes 1956. a. sama perioodiga 20% võrra madalam, töötootlikkus 10% võrra madalam, töötasu aga oli 23% võrra kõrgem eelneva aasta sama perioodi tasemest.[3] Töötasu suurenemine ei vastanud toodangukulgale, mis hakkas negatiivset mõju avaldama Ungari majanduse edasisele arengule. Tööliste reaalsissetulekud 1957. a. olid tõusnud 18,6% 1956. a. võrreldes.[4] Ungari Sotsialistlik Töölispartei ja valitsus olid sunnitud tegelema, et 1958. a. ei oleks võimalik jätkata

---

1 Vt. ceszg, lk. 105

2 Ежегодник 1961, lk. 199.

3 Краткие статьи и речи, lk. 115.

4 Samas

elatustaseme tõstmist. 1958. aasta jooksul tuli majanduse edasiarendamise ja toodangu suurendamise teel kindlustada saavutatud elatustase[1]. Raatamata neile raskustele oli juba 1957. a. teisel märgata majanduselu tervenemise tendentse. Kasvas toodangu hulk, töötootlikkus ning alanes toodangu omahind[2]. 1958. a. alguses hakkas ungari rahvamajandus juba süstemaatiliselt edasi arenema vastavalt kolmse aasta plaanile. 1958. aastal jätkus rajatavate ettevõtete koncentreerimise reeglile tõusuteele võtmine, mis andsid toodanguid vähema tooraine kuluga, suurema ja toodang oli võimeline konkureerima rahvusvahelises ulatuses.

Eriti tulemusrikas oli 1958. aasta masinaehitajaile. 1958. aastal toodeti Ungaris 1994 treipinki (peamiselt ainult toodangu lõik, mida toodeti vähem kui 1957. a.; 1957. a. toodeti 2013 treipinki), 9942 freespinki (1957. a. - 888), 3821 veoautot (1957. a. - 3002), 1419 autobussi (1957. a. - 983), 1338 traktorikombaini (1957. a. - 511) jne.[3] Enamuses masinaehituse toodangueliikides ületati ka 1956. aasta tootmistase. Elektrienergia, söe ja terase

---

1 Венгрия, lk. 63.

2 Избранные статьи и речи, lk. 118.

3 Развитие экономики, lk. 101. (Обзор за 1959 год)

tootmine 1958. a. ületas nii 1956. kui ka 1957. a. taseme.[1] Naftatootmises ei saavutatud 1958. aastal 1955. aasta toodangu kõrgpunkti. 1955. aastal toodeti naftat 1601 tuhat tonni, 1958. aastal 830 tuhat tonni.[2] Seda s. o. 1955. a. taset ei saavutatud isegi 1961. aastaks, mil' toodeti 1455 tuhat tonni naftat.[3] Ungari katab oma nafta puudujääki importi kaudu NSV Liidust ja Rumeeniast.

1958. a. saavutati tunduv edasiminek ka kerge- ja toiduainetetööstuses. Tabelis on toodud võrdlevad andmed kerge- ja toiduainetetööstuse toodangu kohta 1955., 1957., 1958. a.

[4]

		1955	1957	1958
villased kangad	milj. m²	26	24	25
siidkangad	—"—	20	19	22
nahkjalatsid	milj. paari	14	14,2	16
trikootooted	tuh. tonni	5	6,3	6,9
liha	—"—	128	148	160
sehkur	—"—	248	301	269
või	—"—	11,4	12,2	16,9

1 N. Rahvatse ekonomika, lk. 260, 261, 262. (ülevaade za 1959 god)
2 Samas
3 Ehitusgeograafia 1962, lk. 225.
4 Rahvatse ekonomika, lk. 103.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

Nagu tabelist näha 1958. a. ei saavutatud kõigi toodanguliikide osas 1955. a. taset, mida Ungari rahvamajanduse edasiminek oli siiski märgatav. Otsustavaks murrangu-aastaks Ungari rahvamajandusele kujunes 1959. a., mil enamike toodangunäitajate osas suudeti ületada nii 1955. a. kui 1956. a. tase.[1] 1959. a. lõpuks saavutas Ungari rahvamajandus kolme aasta plaanis ette nähtud 1960. a. tootmistaseme.[2] Arvulised näitajad saavutuste kohta: 1959. a. suurenes tööstuse kogutoodang võrreldes 1958. a. 11%, sealhulgas rasketööstuse toodang 16%, kerge ja toiduainetetööstuse toodang 7%.[3] Töötootlikkus kasvas samal perioodil 5%, sellest raske-tööstuses 7–8%, kergetööstuses 2%.[4] 1959. a. pandi erilist rõhku kütte, tooraine ja elektrienergia tootmisele. 1959. a. toodeti Ungaris 2,7 milj. tonni nütt s. o. 5% rohkem kui eelneval aastal. Kütusebilansis hakkas nütt kõrvale tõrjuma nafta ning looduslik gaas. Naftatoodang tõusis 1959. a. 25% 1958. a. võrreldes. 1959. a. toodeti Ungaris 1935 tuhat tonni naftat s. o. 24 korda rohkem kui enne sõda, kuid 564 tuhat tonni vähem kui 1955. a.[5]

---

1 M. Pazbitse ekonomikast, lk. 261, 262, 263, 264. (ülevaade 1959. aasta kohta)

2 Samas, lk. 103.

3 Energeetik 1960, lk. 219.

4 Pazbitse ekonomikast, lk. 97. (ülevaade 1959. aasta kohta)

5 Energeetik 1962, lk. 225.

Kuid rodumaine naftateadlane ei suutnud rahuldada rahvamajanduse vajadusi. Ungaril tuli suurendada nafta ja naftasaaduste sissevedu. 1959. a. importiti Ungarisse 1236 tuhat tonni naftat.[1] Paremaid tulemusi saavutati elektrienergia tootmise alal. 1959. a. toodeti Ungaris 7,1 miljardit kW/h elektrienergiat s. o. 9% rohkem kui eelneval aastal (rohkem kui 1955., 1956., 1957. aastal)[2]. Ungari hakkas ilu saama kütuse ja elektrienergia puuduses.

Koos uute nõudmiste ülesseatmisega riigi majanduse ette, tõusid 1959. a. päevakorda tööstuse rekonstrueerimise ja moderniseerimise küsimused. Ungari rahvamajanduses oli kasutusel veel palju moraalselt ja füüsiliselt kulunud masinaid ning sisseseadeid. Nii oli 1959. a. tekstiiltööstuses kasutusel kõigest 5% automaatkudumistelgi telgede üldarvust. Automaatkudumistelgede protsent pidi lähematel aastatel tõusma 35-40-ni.[3] Ka toidumaine tööstuses tuli enamus vananenud masinatest ja sisseseadetest asendada uutega. Ehitustegevuse alal tuleb seniwat vähku panda tööde mehhaniseerimisele, et lühendada ehitus-

[1] Pagubne ekonomike, lk. 98. (Obzor za 1959 rog)

[2] Samas

[3] VII vezg, lk. 88.

objektide käivitamise tähtaegu ning tõsta tööviljakust. Suured rekonstrueerimistööd seisid Ungari raudteetranspordi ees. Siin tuli tundmatult parandada transpordi tehnilist varustatust. Pärast sõda oli vedurite hulk Ungari raudteedel suurenenud 3 korda, kuid veduripark ainult 2/3 %. Ligikaudu poolel veduritest olid ekspluatatsioonis olnud rohkem kui 40 aastat.[1] Raudteede tehnilise varustatuse oli maha jäänud kaasaja nõuetest ning see võis muutuda tõsiseks piduriks transpordi ja kogu rahvamajanduse käimatõmbe arengule. Tähtsamaks ülesandeks oli siin auruvedurite väljavahetamine ökonoomsemate elektri- ja mootorveduritega. Umbes analoogilised probleemid seisid kõigi majandushaarde ees. Nende probleemide lahendamine langeb kuue viieaastakusse (1961–1965). Kolme aasta plaani edukas täitmine ja ületamine loi soodsad tingimused pikemaajalise rahvamajanduse plaani täitmiseks. Kuue viieaastase plaanilisi ülesandeid arutati Ungari Sotsialistliku Töölispartei VII kongressil 1959. a. novembris–detsembris. Vastavalt kongressil väljatöötatud kuue viieaastase plaanile

[1] VII kregg, lk. 89.

pidi tööstustoodangu kogumahu kasvama 65–70%[1] (hiljem tehti tuse viisaastaku plaanides tundmatuid korrektuure) Endiselt pandi tuse viisaastaku plaanis peamõõk rasketööstuselisarendamisele, mille baasil tuli kindlustada sõjatööstuse mõõgataolu edasiminek. Nende ülesannete lahendamiseks on Ungaris vajalik tundmatult tõsta tööviljakust, alandada omahinda ning parandada rahvamajanduse varustamist kaasaegse tehnikaga.[2] Ungari RV tööstustoodang pidi muutuma konkurentsivõimeliseks maailmaturul. Kuigi Ungaris on loodud vastava tasemega toodangut, jääb suurem osa tema tööstustoodangust ma maailmaturu nõuetest.[3] Edasivi muudatusi tuleb Ungari RV teha kapitaalmahutuste paigutamise alal. Rohkem summasid on tarvis suunata uute masinate, tööpinkide ja sisseseadete muretsemisele.[4] Endiselt tuleb Ungari RV pöörata tõsist tähelepanu kütuse, tooraine ja elektrienergia tootmisele. Kuigi sõe osatähtsus kütusebilansis väheneb, kasvab tema toodang tuse viisaastaku jooksul 15–20% võrra.[5] Siiski hakkab üha rohkem ascndama nafta ja looduslik gaas.

---

1 Венгрия, lk. 83.
2 VII съезд, lk. 40.
3 Samas
4 Samas, lk. 41.
5 Samas, lk. 83.

Vastavalt tuleb viisaastakus plaanile tõusta naftatootmine 2 korda (kusjuures suureneb ka nafta import NSVLiidust), looduslikku gaasi tootmine ligikaudu 3 korda.[1] Nafta ja looduslikku gaasi tootmise suurendamist nõuab ka kaasaegse keemiatööstuse areng. Keemiatööstuse kogutoodang kasvab viisaastakus jooksul 2 korda.[2] Ungari RV on juba varem olnud edusamme keemiatööstuse arendamise alal, eriti farmaatsiatööstuse alal. Kuid tõsiseid puudujääke on mõningail mineraalväetiste ja plastmasside tootmise alal. 1959. a. tuli ühe elaniku kohta kõigest üks kilogramm plastmasse, ja sellestki tuhine osa tarbijatele rahuldati nõudmaise toodangu arvel.[3] Plastmasside tootmise järsk laiendamine võimaldaks Ungari rahvamajandusel teha suuri ümberkorraldusi masinaehitustööstuse toodangu väljalaske alal, vähendaks sellega tooraineressursi ning tõstaks tootmise efektiivsust, laieneks toodangu sortiment ning muutuks odavamaks toodangu omahind.

Edasiselt kulutatatakse teise viisaastaku

---

1 VII osjg. lk. 87

2 Samas

3 Samas

joonsul suuri summasid masinapargi ja sisseseadete moderniseerimisele. Kui 1950-1956.a. suletati selleks kõigest 27,9% kapitaalmahutustest, siis teise viisaastaku joonsul juba 42-43%. Masinapargi ja sisseseadete moderniseerimise eesmärgil suurendatakse ka viimaste importi 60%. Uute masinate, töö-pinkide, sisseseadete, aparaatide jne. laialdasem kasutamine kiirendab lõppkokkuvõttes ka sotsialismiehitamise tähtaega Ungaris. Teise viisaastaku ülesannete täitmisega loetakse sotsialismi alused Ungaris ülesehitatuks.

---

[1] Nagy, lk. 91

III peatükk

Sotsialistlikud ümberkorraldused Ungari külas

Kontrrevolutsioonilise mässu jõupingutused 1956. aasta oktoobris-novembris olid suunatud ka tööstava talurahva põhisaavutuste - maareformi ja tootmiskooperatiivide vastu. „Kuid talurahvas ise, tema palgumiljonilised hulgad astusid ustavalt välja rahvademokraatliku riigikorra poolt, ja see oli sotsialistliku arengu vaenlastele sibedaks pettumuseks", ... kes panid lootuse nüüdmetatud „Ungari Vendéle."[2] Mässu käigus ei saanud kannatada üksni riigimajand ega traktorijaam. Vastulöögi said enamusel juhtudel ka suladuse katsed tootmiskooperatiive vägivaldselt laiali saata.[3] Lagunesid ainult sellised kollektiivmajandid, mis juba varem olid moodustatud ebaterveteel printsiipidel ega suutnud kontrrevolutsiooni

1 „Rahva Hääl", 23. veebruar 1957.
2 Samas
3 Samas

suurele vastu oiista. Tervikuna kollektiivmajandid pidasid vastu reaktsiooni pealetungile. Juba üksi see fakt, et suurem osa tootmiskooperatiividest pidas vastu kontrrevolutsiooni suurele, annab tunnistust sellest, et sotsialism oli ungari külas sügavad juured ajanud. Sünnuga 31. detsember 1956 oli Ungaris 2089 tootmiskooperatiivi 119.000 liikmega.[1] 1957. a. algul võeti Ungari valitsuse poolt tarvitusele rida abinõusid põllumajanduse edasiarendamise soodustamiseks. Sama aasta esimestel kuudel rohkem kui 1100 kontrrevolutsionääride poolt laialisaadetud kooperatiivi. Peamiseks ülesandeks külas oli endiste vigade likvideerimine ning õige majanduspoliitika läbiviimine, mis aitas partiil võita laialdase toetuse talupoegade masi hulgas.[2] Partei ei seadnud oma kohaseks ülesandeks kollektiviseerimise läbiviimist külas. Selle oli tarvis tugevdada talupoegade usku partiisse ja sotsialismi võidu.[3]

1957. a. veebruaris kohustas Ungari sotsialistliku Töölispartei Keskkomitee kõiki parteiorganisatsioone ja nõgiasutusi aktiivselt toetama kooperatiivliikumist. Samal kuul aval-

---

1. Кадар, Избранные статьи и речи, lk. 347.
2. А. И. Пушкаш, lk. 76.
3. Samas

obati Keskkomitee tesid agraarpoliitika kohta. Agraarsete ümberkorraldiste tegemisel, võhutati tesides toetub partei külas põllutöölistele ja poolproletaarlastele.[1] Partei lähemaks eesmärgiks on väike- ja keskmiktalupoegade võitmine kollektiivsemise poole. Kollektiivmajandite põhivormiks pidid jääma tootmiskooperatiivid, kuid mille kõrval võis leida ka teist liiki, madalama ühiskonnastatuse tasemega kooperatiive ja ühendusi.[2] Kulaklase suhtes pakati rakendama sellist poliitikat, mis lähtus nende konkreetsest tegevusest. Kulaklase kui klassi likvideerimist lähemaks eesmärgiks ei seatud[3] kuid see ei tähendanud kulaklastega „klassirahu" sõlmimist. Kulaklastele ei antud tagasi neile varem kuulunud maid. Nende poliitilist mõju järbiti tunduvalt. Kulaklatel oli lubatud kasutada lisa tööjõudu, kuid kõrgendatud kohustuste tingimusel. Kulaklustega, kes püüdsid ignoreerida rahvavõimu otsuseid, tuli pidada otsustavat võitlust, kuni nende vara täieliku konfiskeerimiseni.[4] Kooperatiivide liikmeiks jäeti õiguse, kedas kulaklastest võtta kooperatiivide liikmeks või mitte.

---

[1] А. и. Пушкин, lk. 77.
[2] Samas
[3] Samas
[4] Samas

Klassivõitlus Ungari külas ei piirdunud ainult kulakluse ga. Võitlust tuli pidada ka külas säilinud endiste võimuesindajate: politseinike, kohtistlike ohvitseride, ametnike, mõisnike ja kapitalistide vastu!

Üldine klassivõitluse tendents seisnes selles, et sotsialismi tugevnemisega vaenulike klasside jäänuste vastupanuvõime ja nõjo väheneb. Kuid klassivõitlus ei nõrgenenud ühtlaselt ega ka pidevalt. Siseniste ja väliste tingimuste kooskõjul võis klassivõitlus tugevneda ning võtta isegi teravad vormid. Võitluse teravus aga sõltus rahvusvahelisest jõudude vahekorrast, klassijõudude paigutusest Ungaris, ekspluataatorliku klasside jäänuste ning nendele kaasa tundvate elementide käitumisest ning partei ja riigi poliitikast[2], märkis János Kádár ühes oma artiklis, „Leninlike ideede teostamine Ungaris". 1958. aastal võeti Ungaris kurss massilisele kollektiviseerimisele. Põllumajanduse ülatuslikumat koopereerimist kaasas nõudma vajadus eksportida põllusaadusi, sest ainult tööstuskaupadel ei võinud püsida Ungari RV väljaveedu[3]. Võrreldes 1938. a. oli põllusaaduste eksport 1957. a. vähenenud miinimumini[4].

---

1 A. M. Dõmkam, lk. 77, 78.
2 J. Kádár, Izbrannõje statjí i retši, lk. 608.
3 Samas, lk. 348
4 Samas

mis oletus sellega, et elanikkonna nõudmised Ungaris endas olid aja jooksul kasvanud kiiremini kui põllukultuuride saagikus. Põllumajandussaaduste eksportaga ei võinud suurendada rahva vajaduste vähendamise arvel, mida sotsialistliku suurmajapidamise eeliste ärakasutamise arvel.[1]

Toodangu suurendamise kõrval tootmiskoopuratiividest hakati suuremat tähelepanu pöörama ka üksiktalumajandite toodangu tõstmisele. Alates 1957. aastast rakendatakse uus põllumajandussaaduste riiklik kokkuostusüsteem, mis nägi ette põllusaaduste vaba kokkuostu riigi ja talelepoja vahel sõlmitud kontrahtlepingu alusel. Kuigi 1957. a. kokkuostetud põllumajandussaaduste hulk jäi 10% võrra madalamaks 1955. a. tasemest, andis see võimaluse vähendada maaelanikkonna vajadusi toidukaupade osas jäulu riiklikust müügivõrgust 10% võrra.[2] 1957. a. kokkuostetud tavarija hulk rahuldas täielikult elanikkonna vajadused kuni järgmise lõikuseni. 1957. a. detsembriks alates tootmiskooperatiivide arv Ungaris 3416 3-ni, kuhu kuulus 164000 liiget.[3] Samal ajal leostas riik üksiktalumajapidamiste kindlusta-

1. Хегедюш, Избранные статьи и речи, lk. 349.
2 Samas, lk. 336.
3 Samas, lk. 347.

mist. Üksiktalupoegi ei saanud kooperatiividesse suunduda administratiivsete meetodite abil. Talupoegi pidi selleks veenma nii tõhusamaks veepüsivaheduks olid tootmiskooperatiivide paremad majandustulemused. 1957.a. lõpuks tõusis kooperumisprotsent Ungaris 25-ni.[1] Kollektiviseerimise tempod ohetusid küga aeglasteks. Kooperatiivide arv ei tõusnud 1958.a. lõpuks veel 1952.a. tasemeni. Kollektiviseerimise olemorda aeutati Ungari Sotsialistliku Töölispartei 1958.a. detsembripleenumil. Ühes põhjuses, miks kooperumine ei toimunud majaliku tempoga, märgiti pleenumil, peitus selles, et kollektiviseerimist oli seniki halvasti tutvustatud propageeritud.[2] Ajakirjanduses kirjutati küll kollektiviseerimise vabatahtlikkuse printsiipidest, kuid samal ei suudetud läbi viia kooperatiivide endi valitseks. Küga ühekülgselt valgustati maadalamat tüüpi kooperatiivide eelusamme, jätles samal ajal kahe silma vahele kõrgemat tüüpi kollektiivmajandite kogemuste propageerimise. Neid asjaolusid arvestades töötas Ungari Sotsialistliku Töölispartei Keskkomitee pleenum välja

1 „Коммунист," №6, 1964, lk. 17.

2 А. и. Пушкаш, lk. 79.

abinõud kollektiviseerimise kiirendamiseks. Juhtiva raadi tegevdamiseks saadeti maale 500 linna töötmiskogemustega kommunisti.[1] Kohtadel loodi erilised komiteed koopereerimise paremaks läbiviimiseks. Iga komitee koosnes 20-40 liikmest. Samuti töötati välja šeflussüsteem riigimajandite, tööstusettevõtete ning kooperatiivide vahel.[2] 1958. aasta lõpul, mil võeti ülestõus kurss põllumajanduse kollektiviseerimisele tugevnes ungaris kiilas ka klassivõitlus. Kontrrevolutsioonilised elemendid, tunnetades oma võimetust jõuga peatada põllumajanduse koopereerimise protsessi, püüdsid rahulsumate vahendeilga takistada nende ülesannete lahendamist.[3] Vaenulikud elemendid elemendid ungari Rahvavabariigis organiseerisid provokatsioonilisi väljaasteemisi külades, korraldasid süütamisi ja tapmisi. Sellised väljaasteemised leidsidki aset ungari Rahvavabariigi külades, kuid rendle arv jäi väheseks ning kontrrevolutsiooniliste elementide katsed riigis välja kutsuda korratusi said lüüasaamise osaliseks ning viis rende jõudude edasisele isoleerimisele rahvast.[4]

1 А. И. Пушкаш, ск. 79.
2 Samas, ск. 80.
3 классовая борьба в венгрии, к. 18.
4 Samas

Ungari sotsialistlikue Töölispartei õige kollektiivsuse poliitika ning sotsialistlike ümberkorraldiste teostamise õigeid meetodeid väljendasid tundlikult klassivõitluse teravust Ungaris. Talurahva enamus otsustas kooperatiivsele kasuks.

Selleks, et üksiktalupoeg astuks kooperatiivi, oli vaja teda veenda, et osutada sügavamat mõju talupoegade teadvusele, mõjutada neende väikekodanlikke tendentse ja veenda neid sotsialistlike ümberkorraldiste vajadusest põllumajanduses.[2] Talupoegadel - üksikmaavaldajail oli säilinud kaks põhilist vana igandit. Üks neist, kapitalistlik igand, seisnes selles, et sooviti eihtsalt rikastuda teiste omaveguste arvel. Teine igand seisnes kirmutundmises homse päeva ees. Kartes kaotada vaevaga saadud maalappi, hoidsid talupojad veel pika aja vältel krampliikult kinni oma üksikmajapidamistest.[3] Talupoegadele tuli kannatlikult selgitada uue sotsialistlikue tootmise eeliseid, mis vabastab nad endisest orjalikust tööst, avab neile tõelised perspektiivid uueks inimlikuks eluks,[4] märgiti Ungari sotsialistlikue Töölispartei VIII-ndal kongressil. Kollektiivmajandite liikmed

---

1 Коммунар Борсод в вопросах, ск. 18.
2 Samas, ск. 13.
3 VIII съезд, ск. 53.
4 Samas

peavad elama heas vahekorras üksiktalupoegadega, sest iga sellisele talupojale tuli vaadata kui tulevasele kooperatiivliikmele. Varem või hiljem astuvad nad ikkagi kooperatiivide liikmeteks[1]. Kollektiivmajandite loomisel tuli rangelt kinni pidada vabatahtlikkuse printsiibist. Kooperatiivid ise pidid oma eeskujuga kaudselt propagandavahenditeks olema üksiktalupoegadele[2]. Nendesse tuli suhtuda sallivalikkusega. Siin ei tohtinud sahe silma vahele jätta nende ekslikke vaateid, kuid nende selgitamine oli samuti lubamatu[3]. Seni kuni ei olnud toimunud üksiktalupojas murrangut kollektiviseerimise kasuks, tuli talupoegadele kindlustada kõik võimalused toodangu suurendamiseks nende endi majapidamiste raamides. Riik sõlmis üksiktalupoegadega kontraheerimislepinguid ja ostis nende toodangu ülejäägid.[4]

Põllumajanduse alal tervikuna hakati sel perioodil rakendama tsentraalset juhtimist. Samas tuli likvideerida mõningad moonutused tsentralisatsioonis, avardada iseseisvust kohtadel ning tegutseda koos

---

1 Я. Кагаф, Избранные статьи и речи, lk. 254, 255.
2 Samas, lk. 253.
3 Samas, lk. 255.
4 VII съезд, lk. 98.

kohalikku initsiatiiviga.

Alates 1957. aastast hakkasid tootmis-kooperatiivid majanduslikult tugevnema. 1957. aastal kasvasid kooperatiivi liikmete sissetulekud võrreldes 1955 aastaga 22,3% võrra.[1] Sissetulekute kasv saavutati tänu põllumajandussaaduste tootlangue suurenemisele ning ühtlasi kokkuhoiu mõõdu süsteemile. 1957. aastal oli Ungaris 600 tootmiskooperatiivi, kus iga liikme sissetulek oli suurem kui 18 000 forinti[2], millele lisandus õue-aiamaalt saadud 8-9 tuhande forindi suurune summa – kokku 26-27 tuhat forinti aastas.[3] Samal ajal keskmiktalupoja aastasissetulek ulatus kõigest 20-25 tuhandele forindini aastas.[4] 1957. aastal tõusis tootmiskooperatiividesse ka põllukultuuride saagikus. Saagikus kooperatiividest oli mõnigatavamalt kõrgem üksiktalumajandites. Suurt abi tootmiskooperatiivide edukale majandamisele andis nüüd krediidi, seemne, mineraalväetiste ja masinate näol. 1957. aasta lõpuks oli Ungaris loodud 25 masina-traktorijaama 24 000 traktoriga.[5] 1958. aastal suurenes traktorite arv veelgi, ulatudes 36 000-ni s. o. 1 traktor

---

1 A. u. Tjunkam, lk. 73.

2 forint = 7,67 rubla (seisuga 1. juuni 1962)
Ekonomika 1962, lk. 225.

3 A. u. Tjunkam, lk. 73.

4 Samas

5 Samas, lk. 78.

339 koldi põllumaa kohta!

1957. aastal ei nõuduta täita Ungari RV vajaliikme teravilja külvinorme. Teraviljakülvide all olevad põllud väheneid 10% võrra, söödakultuuride külvipind aga suurenes 10% võrra, soodustades sellega loomakasvatuse arengut. Kuigi teraviljade külvipind vähenes, kasvas seda korvama saagikuse tõus. 1957. aastal tõusis teraviljade saagikus 5%.[2] Selle tulemusena oli ka põllumajandussaaduste kogusaak 1957. a. suurem kui 1955. a. ning kõrgem ennesõjaaegsest kõige parema aasta saagikusest.[3] Teravilja kogutoodang 1957. a. ulatus 6904 tuhande tonnini (1931–1940. a. keskmine aastasaak oli 6007 tuhat tonni ning 1955. a. 6555 tuhat tonni) Kõige paremad tulemused teraviljakultuuride kasvatamisel olid riigimajandites, kes 1957. a. kogusid ühelt hektolilt 3,9 tsentnerit nisu, 2,5 tsentnerit rukist, 1,9 tsentnerit taliotra ja 1 tsentner kaera rohkem kui üksikmajapidamised. Kooperatiivides saadi nisu 2,1, rukist 1,8, taliotra 0,9 ja kaera 1 tsentner rohkem hektolilt kui üksikmajapidamistes.[4] Kuid vaatamata

---

1 VII sezd, lk. 96.

2 R. Kadar, izbrannye statьi i reči, lk. 335.

3 samas

4 samas

edusammudele jäi Ungari põllumajanduse areng maha paljude Kesk-Euroopa rahvademokraatiamaade põllumajanduse arengust. 1957.a. oli Ungaris rajoone, kus põllukultuuride saagikus oli 50% võrra madalam kui Tšehhoslovakkias või Saksa Demokraatlikus Vabariigis.[1]

Tuuri muudatusi ungari külas nägi ette kolme aasta plaan, ajavahemikuks 1958-1960. Vastavalt kolme aasta plaanile pidi põllumajandussaaduste toodang kogutoodang suurenema 12% võrra.[2] Selline suhteliselt väike juurdekasv oli tingitud sellest, et Ungaris hakati läbi viima põllumajanduse struktuuri mõningast muutumist. Kolme aasta plaani rohkselt suurenes riigi abi nii tootmiskooperatiividele kui ka üksiktalumajanditele. Kollektiivmajandite põhifondidel pidid suurenema 50% võrra.[3] Selleks, et põllumajandus saavutaks kaasaegse tootmistaseme oligi tarvis tootmiskooperatiivide paremat varustamist tootmisvahenditega, eeskätt masinatega. Sel eesmärgil hakati laiendama kodumaiste põllutöömasinate tootmist. Põllumajanduse paremaks rahuldamiseks tehnikaga hakati veekem põllutöö-

1 J. Kodar, Избранные статьи и речи, lk. 199.
2 samas, lk. 262.
3 samas

masinaid ka importima, peamiselt Tšehhoslovakkiast ja Saksa Demokraatlikest Vabariigist. Ungari RV eesmärgiks oli jõuda esimndliku kapitalistliku riikide tasemele põllumajandussaaduste tootmise alal.

Kuiba sotsialistlik ümberkorraldamine Ungaris viis lõpule vastuolude likvideerimise töölisklassi ja talurahva vahel,[1] mis oli vajalik kogu sotsialistliku rahvamajanduse edasise arengu huvides. Väiketalumajapidamiste säilimine oli muutunud takistuseks põllumajandussaaduste tootmise suurendamisele, takistades sellega kogu majanduse edasimineku ning pidurdades rahva elatustaseme tõusu.[2] Tootmiskooperatiivide ja üksiktalumajandite vahel hakkas arenema võistlus, milles selgesti ilmnesid sotsialistliku suurmajapidamise eelised.[3] Üksiktalundite toodang jäi tuntavalt maha kollektiivmajandite toodangust. Kuigi varasemad kooperatiivid Ungaris olid moodustunud sulastest ja rehoiustest, hakkasid nende sissetulekud püsivalt ületama keskmiku-üksiktalupoegade sissetulekuid.[4]

---

1 Vt Сеегд, lk. 51.
2 samas
3 Венгрия, lk. 66. 67.
4 samas

Tootmiskooperatiivide tegevusega avanes võimalus kollektiviseerimistempo kiirendamiseks. 1959. aastal algaski otsustav ungari küla sotsialistlikus ümberkorraldused. Aasta esimesel poolel pandi peamine koopereerimise aktiviseerimisele, aasta teisel poolel võeti uute kollektiivmajandite kindlustamisele.[1]

Jaanuarist märtsini 1959. aastal toimuski tootmiskooperatiivide massiline asutamine.[2] See osutus omamoodi üllatuseks nii sisemistele kontrrevolutsioonilistele jõududele kui ka läänele reaktsioonilistele ringkondadele, nagu ei arvestanud, et 1958. aasta detsembris vastu võetud Ungari Sotsialistliku Töölispartei Keskkomitee otsused kollektiviseerimise kohta nii kiiresti ellu viiakse.[3] Tellele vaatamata sisemised kontrrevolutsioonilised jõud ei ratkestanud oma rahvavaenulikku tegevust küllas, millest annavad tunnistust arvukad kohtuprotsessid 1959-ndast aastast Ungari Rahvavabariigis.[4]

Arvestades aga sotsialistliku ümberkorraldused suurt mastaape, seadusnikkumiste arv, mis olid seotud ratsetega peatada tootmiskooperatiivide asutamist, oli väike.[5]

---

1 (Ungari)
Венгрия, lk. 67.
2 Классовая борьба в Венгрии, lk. 13, 20.
3 Samas
4 samas, lk. 20
5 Samas

Kontrrevolutsioonilised grupid tegelesid kooperatiivide juhtkondade turoriseerimisega, provokatsioonilise sõnumiste levitamisega ning süütamistega. Sega, põllumajanduse sotsialistliku ümberkorraldamise käigus Ungaris klassivõitlus töölisklassi ja talupoegade ühelt poolt ja kontrrevolutsioonilise jõudude vahel teiselt poolt, tuumes, sisel teravnemine oli minimaalne.[1]

1959. aastal oli Ungari Rahvavabariigis 4489 kooperatiivi 564,6 tuhandele liikmega. Künnimaa suurus, mida kaivid kooperatiivide liikmed 1959. aasta lõpul ulatus 2,2 miljoni hektarini.[2] 50% kogu künnimaast kuulus suurmajapidamistele.[3] Samal aastal viidi läbi väikeste kollektiivmajandite ühendamine. Kuni 1958. aastani kuulus ühte kooperatiivi keskmiselt 50 liiget ning selle käsutada oli kõigest 200 ha. künnimaad. Seoses kooperatiivide ühendamisega tõusis nende liikmete arv keskmiselt 110-ni ning nende valduses oli 400 ha. künnimaad.[4] Läbi viidud ümberkorraldiste tulemusena kooperatiivide suures rahekordistus.
Tootmise paremaks juhtimiseks ning edukamaks võitluseks kapitalistlike elementidega vastu hakati

---

1 Классовая борьба в Венгрии, lk. 20.
2 Развитие экономики, lk. 105. (обзор за 1959 год)
3 VII съезд, lk. 96.
4 Развитие экономики, lk. 105. (обзор за 1959 год)

1959. aastal kollektiivmajandites looma pastelning kommunistliku Noorsoolüdu organisatsioone.[1] Vaenulike jõudude katsed takistada kollektiviseerimise läbiviimist ebaõnnestusid. Kollektiivmajandite põllumajandussaaduste toodang hakkas veelgi enam ületama väiketalumajandite toodangu näitajaid. Nii saadi 1959. aastal riigimajandites ühelt hektarilt 13,4 tsentnrit talinisu, tootmiskooperatiivides 11 tsentnrit, üksiktalumajandites kõigest 8,6 tsentnrit talinisu hektarilt. maisisaak riigimajandites oli 17,5 tsentnrit hektarilt, tootmiskooperatiivides 16 tsentnrit ning üksiktalumajandites 14,4 tsentnrit maisi hektarilt.[2] 1959. aastal jätkus mõningane külvipinna struktuuri muutus. Leivaviljade külvipind vähenes endiselt, söödataimede (mais, kaer jt.) ja tehniliste kultuuride (päevalill, kartul, kanep, suhkrupeet) külvipind suurenes. Seejuures tunduvalt laiendati maisi külvipinda ning külvideks hakati rohkem hübriidseemet kasutama. 1958. aastal külvati hübriidseemnega kõigest 7% maisipõldudest, siis 1959. aastal juba 40% (1960. aastal 60%)[3]. Rukki ja nisu

---

1 Э. Кардельс, Избранные статьи и речи, lk. 375.

2 VII съезд, lk. 51.

3 Развитие экономики, lk. 106. (обзор за 1959 год)

kogusaak 1959. aastal ei küündinud enne-sõjaaegse tasemeni. See oli tingitud mõlema teraviljakultuuri külvipinna vähenemisest.

Kui 1957. ja 1958. aasta olid massilise kollektiviseerimise algaastad, siis 1959. aastat võis pidada kõige ulatuslikumaks kooperatiivide loomise aastaks. 1959. aastal astus tootmiskooperatiividesse rohkem talupoegi kui eelneva 10 aasta jooksul kokku.[1] Kui 1958. aastal kuulus tootmiskooperatiividele 14,6% künnimaast, siis 1959. a. novembris 37%. Sotsialistlikule sektorile tervikuna kuulus 1959. aasta detsembris rohkem kui 50% künnimaast.[2]

1959. aastat iseloomustab veel talupoegade massiline astumine kooperatiividesse tervete külade kaupa. Kui 1958. aasta lõpul eksisteeris Ungaris ainult 50 koopereerunut küla, siis 1959. aasta lõpul oli selliseid külasid 1359.[3] Samal aastal toimus märgatav murrang keskmiku suhtumises kollektiivmajapidamisse. Murrangu tulemusena astus tootmiskooperatiividesse enamus keskmiktalupoegadest.

---

[1] A. e. Тумаков, ук. соч. 81.

[2] Samas

[3] Samas

Selle põhjal võis otsustada, et enamus ungari talupoegadest oli otsustanud kollektiivmajapidamiste kasuks.

1959. aastal loodud kollektiivmajandid olid enamuses kõrgemat tüüpi tootmiskooperatiivid.

Pärast Ungari Sotsialistliku Töölispartei VII kongressi 1959. aasta novembris-detsembris võttis kollektiviseerimine veelgi massilisema ulatuse. 1. novembrist 1959. kuni 7. veebruarini 1960. liitus tootmiskooperatiividega veel 380000 üksiktalupoega.[1] 1959. a. detsembriks oli Ungari Rahvavabariigis 45111 (igat liiki) kooperatiivi.[2] Ungari põldudel töötas juba 31000 traktorit. Samal ajal pöörati eilist tähelepanu kooperatiivide varustamisele spetsialistide kaadriga. 60-nel protsendil kooperatiividest oli juba oma spetsialistide kaader. 1959. aasta suunati kooperatiividesse tööle 1350 agronoomi.[3] Tänu kollektiivmajandite tugevnemisele ning kesk-maalasele tööle tõusis põllumajanduse kaubatoodang. Suuremaid edusamme olid saavutanud need kooperatiivid, mis olid loodud enne 1956. aastat. Suuremat materiaalset abi kooperatiividele hakkas osutama ka riik. Riigi eelarvest eraldati tootmiskooperatiivide vajadusteks 6,8 miljardit

[1] А. И. Пушкаш, ук. соч.
[2] Samal, ук. соч.
[3] Samas

foriihti.

1959. aastal saavutati mõningates Ungari rajoonides põllumajandussaaduste tootmises märkimisväärne hüpe. Kuid oli rajoone, kus suda ei toimunud. Vähtavasti ka valaspiidi areneb tootmine kooperatiividest ebaühtlaselt, mitte ainult üi rajoonides, vaid ka rajoonides endis[2]. See on põhilevalt tingitud kohalikest iipärasustest, tingimustest, kogemustest.

Kulakute suhtes rakendati poliitikat, mille lähtekohaks oli nende suhtumine töösse, rahvavõimu ning vastavalt sellele tehti otsuseid nende vastuvõtmise kohta kooperatiividesse. 1960. aasta veebruaris kuulus sotsialistlikule sektorile küllas 70% kogu künnimaast[3], see oli rahvademokraatlike kora, Ungari sotsialistliku Töölispartei, töölisklassi ja töötava talurahva suur võit, tänu millele tugevnes veelgi enam tööliste ja talupoegade liit-tähtsaim ülesles sotsialistlike suhete läiellikuks võiduks Ungari ühiskonnas.[4] Valitsevateks suheteks ungari külas muutusid sotsialistlikud suhted. 1960. aasta suvi ja sügis möödusid kooperatiivide tugevdamise tähe all.

---

1 А. и. Пушкаш, ук. соч.

2 Кадар, избранные статьи и речи, ук. 469.

3 А. и. Пушкаш, ук. 82.

4 Samas

Kooperatiivides jätkus parteiorganisatsioonide tegevdamine ning uute loomine. 1960. aasta jaanuarist oktoobrini asutati kooperatiivides enam kui 1200 uut parteiorganisatsiooni. 86,3% tootmiskooperatiividest olid juba oma parteiorganisatsioonid.[1]

1960. aasta lõpul poolel asutati Ungaris 223 uut kollektiivmajandit ning nende liikmete arv kasvas 150000 üksiktalupoja võrra. 1960. aasta lõpul poolel oli põllumajanduse sotsialistliku sektori valduses 7,6 holdi kõrgemaad s.o. 82% kogu kõrgemaast ungari külas.[2] 1961. aasta märtsis ulatus uute tootmiskooperatiivide arv 4775-ni, ühendades 1,2 miljonit talupoega.[3] 1961. aasta kevadeks oli kollektiviseerimine Ungari Rahvavabariigis faktiliselt lõpule viidud. Aasta lõpuks kuulus sotsialistlikule sektorile juba 95,6% kogu kõrgemaast.[4] Ungari küla kooperatiseerimine viidi praktiliselt läbi aastail 1958–1960 ning koos sellega likvideeriti kulaklus kui klass. Seega on Ungaris likvideeritud ka viimane kapitalismi restaureerimise allikas.

Pärast kollektiviseerimise läbiviimist pööratii peatähelepanu uute kindlustamisele ja

---

1 А. и. Пушкаш, lk. 83.
2 Samas
3 Samas
4 Ежегодник 1962, lk. 225.

edasiarendamisele. Kuigi põllumajandus oli põhiliselt kollektiviseeritud, ei lugenud Ungari Sotsialistlik Töölispartei sotsialismi aluste rajamist veel lõppenuks.[1] Eelkõige oli vaja tugevdada uusi tootmiskoopera-tiive. Selleks oli vaja käivitada põllumaja-duse mehhaniseerimist, tootmishoonete ehi-tamist, aga ka loomakasvatushoonete ehitamist.

1960. aasta detsembrist kuni 1961. aasta oktoobrini keskpaigani oli kooperatiivide loomises Ungari KP viimane etapp. „Nüüd-sete väikemajandite kooperumine, mis haaravad kõigist mõne protsendi kümnimaast, ei nõua üldiselt agitatsioonilist ning organi-satsioonilist rampaaniat."[2] Need on juba rohalised ülesanded ning lahendatakse ka koha peal.

Sotsialistliku ümberkorraldeste võit Ungari külas (talu) saavutati talupoe-gade ja töölisklassi koostöösa tuuaas võitluses väikekodanlike igandite vastu esimeste teadvuses.[3]

Ungari Rahvavabariigi põllumajanduse edasiseks perspektiivülesanneteks arutati Ungari Sotsialistliku Töölispartei VII kongressil, mees tuise viisaastaku plaani väljatöötamisega.

---

1 A. M. Пумпянский, lk. 79, 80.
2 Венгрия, lk. 77.
3 samas, lk. 68.

Vastavalt Teise viisaastaku plaani direktiividele aastateks 1961 - 1965 kasvab põllumajandussaaduste toodang võrreldes aastatega 1954 - 1958 30 - 32%.[1] Traktorite arv Ungari põldudel suureneb kahekordseks 1958. aastaga võrreldes, ulatudes 1965. aastaks 62 - 63 tuhande traktorini s. t. 1 traktor 150 hektari põllumaa kohta. Tõuseb ka mineraalväetiste kasutamine. 1965. aastal antakse ühe hektari kohta 950 kg. kunstväetisi.[2] Eriti on Ungari RV maha jäänud paljudest maadest mineraalväetiste kasutamise alal. Tšehhoslovakkias tarvitatakse hektari kohta 4 korda, Austrias 5 korda, Saksa Demokraatlikus Vabariigis 9 korda mineraalväetisi kui Ungari RV.[3] Teise viisaastaku jooksul tõuseb märgatavalt ka põllukultuuride saagikus. Teise viisaastaku plaani täitmise tulemusena tõuseb nisusaak 35%, maisisaak 25 - 30%, suhkrupeedi ja kartuli saak 20%. (Täna parenale agrotehnikale, väetamisele, töö organiseerimisele). Tuntavalt kasvab Teise viisaastaku jooksul lihatootmine. 1965. aastal toodetakse iga 100 hektari kõrrelmaa kohta 128,5 tsentnerit liha tapakaalus (1954. - 1958. a. 97 tsentnerit) Põllumajandus tõuseb 26000

1 Ungarn, lk. 26.
2 samas
3 samas

liitrini iga 100 kaldi kündmaa kohta. Põllumajandussaaduste varustest tervikuna sureneb tuise viisaastaku jooksul 40-45%.[1]

Sotsialistlike ümberkorraldeste teele-minuseva külas on toimunud murrang ka talupoegade psühhikas. Kollektiviseerimise tule-musena on talupoegadel kadunud endine alaline hirm tööpuudluse ees, kadunud on umbusk homse päeva vastu, mis varem oli kaasanud miljoneid inimesi.[2] Ungari Rahva-vabariigi põllumajanduse ees on veel raskusi, mida esineb ka tulevikus, mida ungari rahvas ületab need raskused edukalt.

---

[1] Vt Clegg, ca. 98.
[2] Berend, ca. 67.

IV peatükk

Ungari RV saavutused kultuuri, rahva heaolu tõstmisel ning ideoloogia valdkonnas

Kuni maa vabastamiseni oli Ungaris ligi-kaudu 600 000 kirjaoskamatut täiskasvanut.[1] 1959. aasta lõpuks oli Ungari Rahvavabariigis kirjaoskamatus peaaegu täielikult likvideeritud. Ungaris on sisse seatud 8-klassiline koolikohustus. Kasvanud on õpilaste arv koolides. Ungari üliõpilaste arv 1959. aasta 31 000 üliõpilast.[2] Rahvavõimu aastail asutati Ungaris juurde kolm uut ülikooli.[3] Ungari Teaduste Akadeemia (asutatud 1825. aastal*) koosneb 35 teaduslikust asutusest ning institutidest 1515 teadusliku töötajaga. 7 teaduslikku asutust ja instituuti loodi alles pärast kontrrevolutsioonilise mässu puhastamist.[4] Teaduse saavutused on kõigiti soodustanud Ungari rahvamajanduse arengut. 1959. aastal lasti NSV Liidu abiga Budapestis

---

1 VII osa, lk. 44.

2 Samas, lk. 45.

3 Венгрия

4 VII osa, lk. 45

* „Венгерские новости", № 3, 1963, lk. 9.

käivitus esimene Ungari aatomireaktor võimsusega 2000 kW.[1] Reaktor oli määratud nii puht teaduslikeks eesmärkideks kui ka radioaktiivsete isotoopide saamiseks. Ungari teaduse saavutustest annab tunnistust ka see, et Brüsselis toimunud rahvusvahelisel näitusel said Ungaris toodetud ionosfääri-sondeerimise aparaadid suure tunnustuse osaliseks.

Silmapaistvaid tulemusi on Ungaris saavutatud kirjanduse ja selle levitamise alal. Tunduvalt on suurenenud raamatute väljaandmise tiraažid. Kui 1938. aastal anti välja 2400 eri nimetusega raamatut, üldtiraažiga 9,2 miljonit eksemplari, siis 1958. aastal anti välja 2700 raamatut üldtiraažiga 27,3 miljonit eksemplari.[2] Raamat on Ungaris kättesaadavaks kõigile. Enamusel ungari kirjadest on oma raamatukogud.

Viimase kümne aasta (1949-1959) jooksul on tunduvalt tõusnud teatri- ja kinokülastajate arv. Aastatel 1951-1961 lavastati teatrites 24 ungari klassiku 64 lavateost. Peale selle lavastati kümneid lääneklassikute ja kaasaegsete lavateoseid.[3]

---

[1] Ежегодник 1960, lk. 219.

[2] VII aeg, lk. 46.

[3] „Венгерские новости", № 11, 1962, lk. 17.

1959. aastal külastas Ungaris teatreid 6,8 miljonit inimest.[1] Kinokülastajate arv ületas eelmise aasta jooksul oli tõusnud kolmekordseks.[2] Ungari Rahvavabariigi kinomatograafia ("Kinostuudio „Hunnia") on üks tuntumaid Euroopas.

Vaatamata sotsialistliku revolutsiooni võidukäigule kultuuri valdkonnas, esineb siin veel tõsiseid puudusi. Kultuuri areng sõltub maha jäänud poliitika ja majanduse arengust. Kapitalismi võitu poliitilises- ja majanduselus ei ole kerge, kuid tema igandite ületamine kultuuris ja inimeste teadvuses on pikaajalisem protsess. Veel praegugi annab tunda kahju, mida tekitas kontrrevolutsiooniline mõju kultuurile.[3] Võitluse käigus tugevnes marksistlik ideoloogia, teaduse ja kultuurielu, kuid kõigest nõõdlusest ei suudetud veel vabaneda. Peamiseks ülesandeks kultuuri alal oli võitlus natsionalistliku igandiega, masside mobiliseerimine ideoloogia ja kultuuri edendamisel sotsialismi ehitamiseks.[4] Selleks oli vajalik seostada teadust ja kultuurielu töölisklassi vajaduste vajadustega. Kultuuri ja teaduse ülesanded

---

[1] VII съезд, ск. 46.

[2] Samas

[3] Дьёрдь Л. Избранные статьи и речи, ск. 113.

[4] VII съезд, ск. 47.

oli tõsta sotsialistlikke töössesuhtumist ning soodustada sotsialistlikku patriotismi tugevnemist. Kultuuri ja teaduse vaherduse oli vajalik ületada sotsialistlikku korra igandeid inimeste teadvuses, mille väljenduseks olid natsionalismi, šovinismi ja antisemitismi jäänused.[1] Koos sellega tuli aktiviseerida võitlust vaikesotsialistlike (sageli anarhistlike) meelsuste vastu, mis takistasid sotsialismi edukat ülesehitamist Ungaris. Nende eesmärkide saavutamiseks oli vajalik, et marksismi-leninismi õpetus muutuks valitsevaks maailmavaateks ideoloogilises elus, võtmeid teaduse ja kultuuri alades.[2] Selleks et marksistlik-leninlik ideoloogia muutuks võimekaimaks teaduses ja kultuuris oli vaja võidelda nii dogmatismi ja sektantluse vastu, mis likvideerisid elumaailmuste seemnimust. Võitluses dogmatismi ja sektantluse ei rakendatud lõigust administreerimist. Dogmatism ja sektantlus said lüüa ideelises võitluses.[3]

Ungari Rahvavabariigis ilmus sageli kirjandustöösid, mis otseselt või kaudselt

---

1 Vt sügg, lk. 47.

2 Samas

3 J. Kádár, Избранные статьи и речи, lk. 119.

olid. vaenulikud rahvademokraatlikule korrale. Siin tuli rakendada puhtadministratiivseid vahendeid. Nende kirjanduste väljaandmine lõpetati.

Kultuurielus toimub praegusel etapil püüdlus selle poole, kuidas paremini kaasa aidata sotsialismi ülesehitamisele Ungaris. Kirjanduses ja kunstis on hakanud taas domineerima sotsialismi ehitava töörahva elu aktuaalsemad probleemid. Kirjanike ja kunstnike saavutusta ning tööde lihtsamine mõõdupuuks on saanud see, millisel määral nad soodustavad kultuurilisele ja materiaalsele kasvule sotsialismiehitavas Ungaris.[1] Valitsus ja partei toetavad kõigi vahenditega progressiivseid suundi kunstis. Kuid nendele kunstisuundadele, mis on vaenulikud sotsialismile, rahvavõimule ning proletariaadi solidaarsuse ideedele, antakse alati tugev vastulöök.[2] Kunsti ülesanne on eelkõige tunnida rahvast, rasvatada teda progressi ideede, kõrge moraali ja sotsialistliku rahvusarmastuse vaimus. Partei osatähtsus kultuurielu juhtimisel ja suunamisel kasvab pidevalt.

---

1 Кодар, Избранное статьи и речи, lk. 122.

2 Samas, lk. 123.

Ungari Rahvavabariigis on kavatsed läbi viima uut haridusprogrammi, mille ülesanderes on roolil läbiviimine elule. Reorganiseeritud kool peab andma lõpetajatele nii üldhariduslikud teadmised, kui ka spetsiaalsuse mingil erialal. Pedagoogide hulgas on kavatsed laialdasemalt läbi viima marksistlik-leninlikku ideelist selgitustööd. Marksismi-leninismi aluste õpetamist laiendatakse nagu rahva hulgas, eriti noorsoo hulgas. Sellel alusel peetakse leppimatut võitlust antimarksistlike, natsionalistlike ning revisionistlike vaadete vastu, mis avaldavad veel mõnigatavat mõju noorsoo ja intelligentsi hulgas.[1] Kaasaja tähtsamaks ülesanderes ideoloogia valdkonnas ongi vabaneda nendest mõjustustest. Selle küsimuse lahendamisel omab[2] tähtsat osa partei õige poliitika intelligentsi suhtes.[2] Administratiivsetest vahenditest siin ei piisa, vaid neid[2] täiendada selgitus- ning valgustustööga.

Intelligentsi suhtumine rahvavõimu on olnud mitmepalgeline, eriti kontrrevolutsioonilise mässu puhkedes. Osa intelligentsist oli otseselt seotud rahvavaenulikus tegevusega

---

1. Kadar. Избранные статьи и речи, lk. 110.
2. Samas, lk. 206.

ning seda osa intelligentsist ka rahustati. Sinu osa haritlaskonnast oli eihtsalt kontrrevolutsioni poolt ekstitelu vüdud. Nende suhtes ei rakendatud rahustusvahendeid. Neil aidati ideelis-poliitilise selgitustöö varal tagasi pöörduda õigetele positsioonidele. Kuid oli ka väga palju neid haritlasi, kes kõige kriitilisematel päevadel jäid ustavaks rahvademokraatlikule korrale! Seega, väita, et kontrrevolutsioonilise mässu päevil kogu intelligents oleks astunud rahvavõimu vastu, on alusetu.

Kuigi sodalistlikku ideoloogiat mõjutas ungari Rahvavabadüngis on vümasel perioodil tundmatult aherenud, võib intelligentsi sidades rohkem kui kusagil mujal märgata sodalistlike ideede mõjustusi.[2] Kuna selliste väärate mõjustuste kandjaid on vähemuses, siis nende suhtes ei rakendata praegusel etapil administratiivseid mõjutusvahendeid. Nende vastu peetakse võitlust marksismi-leninismi ideelise relvaga.[3] Ideelise võitluse käigus tugevneb ja areneb sotsialistlik kultuur.

---

1 G. Kapp, Избранные статьи и речи, lk. 207
2 Samas, lk. 344.
3 samas

Aastast aastasse kulutab riik suuremaid summasid kultuurilisteks vajadusteks. Nii kulutati 1960. aastal ainuüksi kirjanduse ja kunsti vajadusteks 169,1 miljonit forinti (1950. aastal 55,5 miljonit forinti)[1]. Kõrgemale haridusele kulutati 1960. aastal 720 miljonit forinti (1950. aastal 275 miljonit forinti)[2]

Märgatavaid edusamme on Ungari Rahvavabariigil rahva elatustaseme tõstmise alal, vaatamata terna seisakule aastatel 1951–1953. Mõnede kategooriate töölistel elatustase isegi langes selle perioodil.[3] Halvendavalt töötajate elatustasemele mõjus 1956. aasta kontrrevolutsiooniline mäss. Kuid juba 1957. aasta lõpuks suudeti märgatavalt ületada 1955. aasta elatustase. 1949.–1958. aastatel tõusis tööliste ja teenistujate reaalpalk 56% võrra.[4] 1957. aastal saavutati võrreldes aastatega võrreldes elatustaseme kõrgseis. Sel aastal tõsteti tööliste ja teenistujate reaalpalka 14–16% võrra, talupoegade sissetulekud suuremasid 8–10% võrra.[5] 1957. aastal ostis Ungari elanikkond

---

1 Berend, lk. 72.
2 Samas
3 VII vaeg, lk. 31.
4 Samas, lk. 36.
5 Samas, lk. 37.

74% võrra rohkem kaupu kui 1956 aastal. Samal aastal paranesid märgatavalt ka korteriolud. 1957. aastal ehitati ülalpool 50000 uut korterit, nüüd rahuldile 10.000.

Elatustaseme tõusust annab tunnistust ka toiduainete tarbimise suurenemine iga elaniku kohta.

2

Toiduainete tarbimine iga elaniku kohta aastas

	1938	1958
liha	33 kg	42 kg
vasv	17 kg	21 kg
suhkur	10,5 kg	24,8 kg
munad	93 (tükki)	147 (tükki)
õlu	10 korda	

Kuid elatustaseme tõus 1957. aastal ei vastanud tootanguhulga tõusule. 1958. aastal oldi sunnitud teatama, et elatustaset ei ole võimalik tõsta sel aastal. 1958. aastal tuli tootmise laiendamisega kindlustatud eelneval aastal saavutatud tase.[3] Mõnel töölisklass mõistis kujunenud olukorda ning aastal 1957. aastal

1 Ср. Избранные статьи и речи, ск. 337.
2 VII съезд, ск. 36.
3 Samas, ск. 37.

saavutatud elatustaseme kindlustamisele. Täna 1958. aasta majandusplaani edukale täitmisele ning ületamisele võidi ka sel aastal tõsta elanikkonna sissetulekuid 2% võrra.[1] Majanduslike ülesannete edukas lahendamine võimaldas muuta päevakorda tõsta elatustaseme ulatuslikuma suurendamise küsimused.

Juba alates 1959. aasta 1. jaanuarist tõsteti 25 000 madalapalgalisel töötajal töötasu 8-15% võrra. 50.000 töölisel lühendati tööpäeva pikkust.[2] Erilise hoolitsuse osalises said ka nõukogii pedagoogid. **82000 pedagoogi töötasu** tõsteti märgatavalt.[3] 408 000 pensionäril tõsteti pensioni määrasid.[4] Paranes ka sotsiaalkindlustuse olukord. Kui 1938. aastal Lõlmas sotsiaalkindlustus kõigest 38% elanikkonnast, siis 1959. aastal juba 71%.[5] 1959. aastal maksti pensionitena välja 4 miljonit rubla s.o. 4 korda rohkem kui 1951. aastal.[6] Koos rahaliste sissetulekute kasvuga suurenes töötajate ostuvõime. 1959. aastal ostiti 8% toiduaineid rohkem kui 1958. aastal, kaubatarbekaupu aga 14% rohkem kui eelmisel

---

1 VII nõuk, lk. 37, 38.
2 Samas, lk. 38.
3 Samas
4 Samas
5 Развитие экономики, lk. 118. (обзор за 1959 год)
6 Samas

aastal.[1] Märgatavalt suurenes nõudmine selliste laiatarbekaupade järele, mille tarbimisaeg on suhteliselt pikem (televiisorid, raadiod, külmutuskapid, pesupesemismasinad, tolmuimejad jne.) Aasta jooksul müüdi elanikkonnale 40000 televiisorit v. o. 3 korda rohkem kui 1958. aastal.[2] Mootorrattaid (silindrimahuga 125 cm³) osteti 23000 ehk 45% rohkem kui eelneval[3] aastal. Suurenes ka riietusesemete: mantlite, kleitide, ülikondade läbimüük. Elanikkonna nõudmised kasvasid kiiremini kui oli võimalik neid täita, mis on sotsialistliku ühiskonna üks põhijooni. Ta on objektiivne seaduspärasus, nõudes alaliselt tingimuste loomist elanikkonna kasvavate vajaduste rahuldamiseks.[4] Ühiskond on ainult siis suuteline rahuldama neid vajadusi kui ta loob vastavad materiaalsed tingimused. Nende tingimuste loomiseks tuleb ungari Rahvavabariigil veel palju ära teha. Selleks on vaja suunata rohkesti kapitaalmahutusi tööstusse, tõsta tootmise tehnilist taset, laiendada maa elektrifitseerimist,

---

[1] Развитие экономики, ск. 118. (обзор за 1959 год)
[2] Samas
[3] Samas
[4] Венгрия, ск. 74.

mehhaniseerida ning automatiseerida üksikud tootmisoperatsioonid.[1] Selle juures on vajalik jälgida, et kasvavate nõudmiste rahuldamisel ei ületataks reaalseid võimalusi.[2] Elanikkonna heaolu tõstmisel tuleb Ungari Rahvavabariigil lahendada üks tõsisemaid probleeme, mis nõuab suuri materiaalseid kulutusi ning suhteliselt pikka aega. Selleks probleemiks Ungaris on elamuehitus. Esimesse viisaastakul (1950–1954) ~~joonsul~~ ehitati aastas 20600 uut korterit, 1955. aastal 31500 korterit, 1958. aastal 42000 ning 1959 aastal 46600 uut korterit.[3] Vastavalt Ungari Sotsialistliku Töölispartei VIII kongressil vastuvõetud teise viisaastaku direktiividele (1961–1965) nähakse ette ehitada Ungari Rahvavabariigis veel 250000 korterit.[4] Teise viisaastaku peaülesandeks on lõpetada sotsialismi aluste rajamine Ungari Rahvavabariigis. Seoses uue viisaastaku plaaniliste näitajate kasvuga avanevad veelgi ulatuslikumad võimalused rahva elatustaseme tõstmiseks. Elanikkonna reaalsissetulekud suurenevad

---

1 Венгрия, lk. 74.
2 Samas
3 Развитие экономики, lk. 118 (обзор за 1959 год)
4 Samas, lk. 119.

1965. aasta lõpuks iga elaniku kohta 26-29% võrra.[1] Ungari Sotsialistliku Töölispartei Keskkomitee initsiatiivil töötati välja uus elamuehitamise perspektiivplaan viieteistkümneks aastaks. Esimese viie aasta jooksul ehitatakse nii riiklike kui ka individuaalsummade arvel 250 000 uut korterit, teise viie aasta jooksul 350 000 korterit ja viimase viie aasta jooksul 400 000 korterit.[2] See tähendab seda, et 40% Ungari Rahvavabariigi elanikkonnast saavad täiesti uued korterid.[3] Töötajate elatustaseme tõus saavutatakse:

1) hindade järk-järguline alandamise teel
2) sotsiaalkindlustuse laiendamise ning parandamise teel
3) kaske füüsilise töö mehhaniseerimise ja automatiseerimise teel
4) tööpäeva lühendamise teel.[4]

1965. aastal töötavad lühendatud töönädalaga Ungaris 300 000 - 350 000 inimest.[5] Lähema seitsme aasta jooksul nähakse ette jaekaubanduse käibe suure-

---

1 Венгрия, lk. 84.
2 VII riigg, lk. 43.
3 Samas, lk. 44.
4 Samas, lk. 99.
5 Samas

mist 46%. Toiderainete läbimüük suurenes samal perioodil 57% võrra ning tuiste kaubatarbekaupade läbimüük 65% võrra.[1] See näitab elanikkonna reaalsissetulekute pidevat kasvu. Peamiseks ülesandeks elatustaseme tõstmisel Ungaris käesoleval ajal on materiaal-tehnilise baasi tugevdamine.[2]

Elatustasemega seotud küsimuste lahendamise norval tuleb Ungaris pöörata suurt tähelepanu ka puhtt ideoloogilistele küsimustele.

Ungari Rahvavabariigis nagu tuisteski sotsialismiloomemaades valitseb proletariaadi diktatuur, mille tähtsamaks aluseks on töölisklassi ja talurahva liit. Pärast põllumajanduse sotsialistlikku ümberkorraldamist - kollektiviseerimise läbiviimist muutus proletariaadi diktatuuri kandepind veelgi laiemaks. Töölis-talupoegade liidu poliitiline sisu väljus vastastikkuse rahuvõimu kaitsmise ning majanduslikku koostöö raamidest, muutudes sotsialismichitamise käigus kindlaks ühenduseks tööliste ja talupoegade vahel.[3]

---

1 Ун сегд, ск. 99.
2 Венгрия, ск. 85.
3 Классовая борьба в Венгрии, ск. 21, 22.

Tööliste arvuline suurus Ungaris ulatub 2 miljonile, olles kõige arvukamaks ühiskonnakihiks Ungaris. Koopereerunud talupoegi on Ungaris 1,5 - 1,6 miljonit. Teenistujate arv ulatub 900000-ndale. Peale eelpool-toodute on Ungaris veel mitmeid teisi ühiskonnakihte, nagu koopereerunud väike-käsitöölised (150000), üksiktalupojad (160000 - 170000), koopereerimata käsitöölised (ligikaudu 80000), väikekaupmehed (1000) jne.[2] Vaatamata erinevuste ühiskonnakihtide säilumisele on Ungari Rahvavabariigis põhi-liselt likvideeritud inimese ekspluateerimine inimese poolt.[3] Võõra tööjõu kasutamise võimalused Ungaris on minimaalsed.

Põllumajanduse ümberkorraldamise tule-musena ähnes ka väikekaubatootmine, mis sünnitas kodanlikke elemente ning eli selle ideoloogia taimelavaks. Kõige enamus väikekodanlikest elementidest tegeleb praegu ühiskondlikult kasulikus tööga. Ungari Sotsialistlikus Töölispartei ja valitsuse lähemaks eesmärgiks on aga ka need kihid sotsialistlikke ümberkorral-duste teele.

---

[1] Классовая борьба в Венгрии, lk. 23.

[2] Samas, lk. 24, 25.

[3] Samas, lk. 25.

Mööduvad aastate jooksul on Ungaris likvideeritud kapitalistide ja mõisnike klass. Suurem osa neist on leidnud endale koha meie ühiskonnas; teine osa, kes võttis osa 1956. aasta võitlustest rahvavõimu vastu, suhtub endiselt vaenulikult rahvademokraatlikku korda Ungaris. Nendega toimitakse kui vaenlastega. Need, kes võitlevad rahvavõimu vastu saavad tunda proletariaadi diktatuuri täit rangust! Samal ajal kontrrevolutsioonilise mässu purustamine ning sellega kaasnenud proletariaadi diktatuuri tugevnemine, sotsialismi ehitamise edusammud on avardanud võimalust kasvatada endiseid exploateerijaid ümber.

Kontrrevolutsioonilise mässu mahasurumisega klassivõitlus Ungaris ei katkenud. See on sotsialistliku ühiskonna seaduspärasus: klassideta ühiskond sünnib klassivõitluses.[2] Ungari Rahvavabariigi lähemaks eesmärgiks on sotsialismi ülesehitamine. Sotsialismi ehitamine on aga klassieesmärk, töölisklassi eesmärk ning tema teostamine toimub klassivõitluse kaudu. Klassivõitluse teatud

---

1 VII osa, lk. 56.

2 Samas

ei sõltu esmajärjekorras mitte tööliskassist, vaid tema klassivaenlastest ja rahvusvahelisest reaktsioonist.[1] Endiste ekspluatatoorite isindajatega toimitakse Ungari Rahvavabariigis vastavalt nende suhtumisele rahvavõimu. Nendele, kes on rahvademokraatlikku korda suhtes lojaalsed ning võtavad osa ühiskondlik kasulikust tööst, võimaldatakse võrdsed õigused kõigi töötajatega.

Klassivõitluse peamiseks vormiks on praegu ideelis-poliitiline võitlus sotsialistlike ja väikekodanlike igandite ja mõjustustega inimeste teadvuses, käitumises.[2] Ungari kommunistidel on tulnud võidelda ka revisionismi ja dogmatismi vastu. Neist kahest on ohtlikum olnud revisionism, mille sotsiaalse baasi moodustavad säilinud sotsialistlikud ja väikekodanlikud elemendid. Revisionism (sida on võimud alati tõdeda) on alati moonutanud marksismi põhialuseid, eitanud partei juhtivat osa, eitanud proletariaadi diktatuuri ning sotsialismi tähtsust üldse.[3] Revisionism on tihedalt seotud

---

1 VIII osrg, lk. ~~56~~ 57.

2 Яношовая борьба в Венгрии, lk. 20, 21.

3 VIII osrg, lk. 60.

kodanlikku natsionalismiga ning poliitikas on ta võtnud seaduspäraselt tõlisklassi huvide uutmisele.[1] Ungari Sotsialistlik Töölispartei on vabanenud nii revisionismist kui ka dogmatismist. Partei on taastatud parteielu leninlikud normatiivid- demokraatlik tsentralism, kollektiivne juhtimine.[2] Ungari Sotsialistliku Töölispartei ridadesse on koondunud kõige teadlikumad ja kindlamad tõlisklassi, talupoegade ning haritlaste esindajad, kes 1956. aasta oktoobris-novembris kaitsesid mehiselt proletariaadi diktatuuri, tema saavutusi.[3] Ungari kommunistide partei on tunduvalt tugevam ja monoliitsem kui enne kontrrevolutsioonilist mässu, vaatamata partei arvulise suuruse vähenemisele poole võrra.[4] Partei aparaadi tõsse on juurdunud kommunistlik tõõstiil, mis väljendub õiges ja printsipiaalses poliitikas, õiges suhtumises massidesse.[5] Muutunud on partei ja massiorganisatsioonide suhted. Viimased tõõtavad partei ideelis-poliitilisel juhtimise all. Varasemat partei tõõstiili massidega iseloomustas

---

1 IV osa, lk. 60.
2 samas, lk. 63.
3 samas
4 samas, lk. 64.
5 samas, lk. 66.

sageli liigne fraaside kasutamine, sõnu ei kasutatud nende õiges tähenduses. Nüüd on sõnale tagasi antud tema sisu', märkis János Kádár oma sõnavõtus Riigikogu istungil 1957. aasta 11. mail.

Parteiline juhtkond peab alati arvestama masside nõudmiste ning tastlustega selleks, et neist õigesti mõista, tuleb juhtidel olla rahva keskel. Kuraagi ei tohi keelduda masside poolt esitatud küsimustele vastamast! Kui seda ei tehta, tuleb seda vaenlane.[1] Rahvahulkade autoriteeti suudab võita ainult selline juhtkond, kes alati annab vastuse masside poolt üles tõstetud küsimustele, lähtudes viimaste tegelikest huvidest, mitte aga nende hetkelistest soovidest, mis võivad rahuldada nende küünilisi mõõdumaid tujusid.[2] Eriti olulise tähtsusega on partei ja noorsoo suhted. Tõsiseks õppetunniks ungari noorsoole oli kontrrevolutsiooniline mäss. Enne 1956. aasta sündmusi oli noorsugu pika aja vältel jäetud kõigelt omapealt, elades suletõttu kõrvale meie poliitilise ja vaimse kriisi. Partei ei toetanud isekeskselt küllaldaselt noorsugu.

1 Кадар, Избранные статьи и речи, lk. 131, 132.
2 samas, lk. 146.
3 samas, lk. 147.

Partei ei selgitanud noorsoole, et uue ühiskonna sünd ja areng on seotud sageli raskustega ning raskustega, puudustega ja igasuguste ebaõnnestumistega. Kuid noorsoo idealiseeris nähtavasti kontrrevolutsioonis midagi paremat, puhtamat. Ungari noorsugu langes kontrrevolutsioonilistele elementidele peituse ohvriks.

Seoses parteiliku leninliku normatiividele taastamisega, tekkisid esile uued, kõrgemad nõudmised ka parteitöötajate suhtes. Selline parteitöötaja, märkis paus Kadar, kes hakkab kõrvaldama endisi vigu, ei arvesta töötajate arvamusi, ilmutab hoolimatust töötajate vastu ning alandab neid, toob suurt kahju partiile ning sellistele parteitöötajatele ei saa olla kohta Ungari Sotsialistlikus Töölispartei ridades.[1] Partei ei saa lubada, et kõrvaldatakse see, mis juhtus Imre Nagy ja tema kaassõbralaste tegevuse ajal, mil klassivaenlane omas mõjuvõimu isegi partei Keskkomitees.[2] Partei ei saa olla ükskõikne oma juhtide autoriteedi suhtes, sest nendest sõltub ka partei enda autoriteet. See ei tähenda, seda, et ükskõiksed parteitöötajaid ei

---

[1] J. Kadar, Избранные статьи и речи, ст. 207.
[2] Samas

tohiks kritiseerida. Õiglast kriitikat tuleb arvestada alati, kui ta on esitatud sobivas vormis. Seejuures ei tohi lubada juhtide diskrediteerimist.[1] Partei liiget hinnatakse selle järgi, kuidas ta täidab oma kohustusi. Ainult selle järgi, kuidas ta tegelikkuses seisab partei ja rahva huvide eest, tuleb partei liiget hinnata.[2] Parteil tervikuna lasub vastutus juhtida sotsialismi ehitamist Ungaris. Seejuures peab ta arvestama oma maa spetsiifilisi tingimusi, mis on välja kujunenud tema ajaloolises arengus.[3] Samuti tuleb parteil arvestada rahvusvahelise kommunistliku liikumise kogemusi. Kui ei arvestata sotsialismiehitamise peamisi seaduspärasusi, siis selgukas Ungari oma rahvusliku piiratuse raamidesse ning sotsialismiehitamise oleks muutunud küsitavaks.[4]

Ühes oma sõnavõtus märkis Ungari valitsuse juht Janos Kadar niisuguse ja tuleviku kohta: „Meie ei soovitse sorrata vana viga, mis ei luba ka rahvavaenlasel, nagu varem, omavolitseda,

---

1 J. Kadar, Избранные статьи и речи, lk. 223.

2 Samas, lk. 203.

3 VII osast, lk. 73.

4 Samas

vandenõusid korraldada, õhutada ja ette valmistada relvastatud ülestõusu."[1] Hoiatuseks rahvavaenulikele elementidele tuleviku suhtes märkis Kadar: „... igaüks, kes läheb rahva ning rahvademokraatliku korra vastu, lõpetab halvasti."[2]

---

1 Я. Кадар, Избранные статьи и речи, lk. 251.

2 Samas

Kokkuvõte

Periood 1945. - 1948. a. oli Ungaris demokraatliku arengu I etapiks. Sel perioodil teostati kõige põhilisemad sotsiaalsed ümberkorraldused, rehkestati proletariaadi diktatuur, loodi tööliis- taleepalgade süx ning viidi läbi rida tähtsaid ümberkorraldusi majanduse valdkonnas: natsionaliseeriti suurtööstus, pangad, välismaakaubandus, teostati maareform. Neil aastatel loodi eeldused sotsialismi rajamiseks Ungaris.

Järgnevat perioodi 1949. - 1956. aastani iseloomustab aktiivne sotsialismi aluste rajamise algus. Kuid selle ajajärguga kaasnevad Rakosi ja Gerõ isikukultusega seotud vigade esilekerkimine ning kõrvalekaldumine parteilen leninlikest normidest (dogmatism, ehmega rahulolu, irdumine massidest, nõgi seadusandluse rikkumine). Partei viidades

kaotas esimese kaalumist oportunismi ning sektantluse. Oportunistliku suuna esindajaiks Ungari Töörahvapartiis said Imre Nagy ja tema mõttekaaslased. Nende puudusi oli see Ungari rahvamajanduse juhtimises. Arvestamata Ungari spetsiifilist omapära, maa tegelikke võimalusi ning sotsialistlike riikide majanduslikku koostööd hakati riigis forsseeritult arendama kõiki rasketööstusharusid, millel tagajärjeks olid disproportsioonid mõningate rahvamajandushaarde vahel. Neist tööstusettevõtteid ei suudetud piisavalt varustada tooraine, kütte ja elektrienergiaga. Vähesteks jäid kapitaalmahutused kergetööstuse ja põllumajanduse vajadusteks, mis omakorda mõjus halvendavalt töötajate elatustasemele. 1951. - 1953. aastani elatustase Ungaris faktiliselt ei tõusnud. Kõik eelpool toodud puudused tekitasid töötajate hulgas rahulolematuse Ungari Rahvavabariigi juhtkonna vastu, mida vaheaeglikud jõud rasketasid ära kontrrevolutsioonilise mässu alustamiseks riigis. Kontrrevolutsioonilise mässu põhitaotlused olid suunatud kurikuulsa rahvademokraatliku korra likvideerimisele Ungaris,

vajati Imre Nagy kabineti koosseisu ning toetuvad. Kuid Ungari revolutsioonilised jõud, koondununa reorganiseeritud proletaarsete diktatuurile ustava partei ning uue revolutsioonilise valitsuse ümber, purustasid NSV Liidu relvastatud jõudude kaasabil kontrrevolutsioonilised jõud.

Uus partei ja valitsuse juhtkond võtsid kursi leninlike printsiipide taastamisele ning vigade parandamisele kõigil elualadel. Kiiresti asuti kontrrevolutsioonilise mässu poolt tekitatud kahjude likvideerimisele rahvamajanduses. Juba 1957. aasta jooksul stabiliseerus Ungari rahvamajandus, asudes normaalsele arengueele. Rahvamajanduse planeerimine korraldati ümber vastavalt Ungari tegelikele võimalustele ning sotsialistlike riikide koostööle. Kütte, tooraine ja energeetika probleemi edukamaks lahendamiseks pöörati Ungaris praktikasse uute tööstusharude väljaarendamisele, mis nõudsid vähem toorainet, kuid mille toodang nõudis töömahukaid operatsioone.

Suured muudatused toimusid Ungaris

põllumajanduse alal. Sotsialistliku rahvamajanduse kui terviku huvidest lähtuna alustati 1958. aastal massilist kollektiviseerimise läbiviimist. 1960. ja 1961. a. viidi kooperatiivimine lõpule ning asuti kollektiivmajandite majandusliku tugevdamisele ning edasiarendamisele. Kuigi kollektiviseerimine toimus suhteliselt tavatu klassivõitluse olukorras, ei õnnestunud kontrrevolutsionääridel jõudu tõsta pidurdada. Kollektiviseerimise käigus läbiviimist oli soodustanud partei ja valitsuse õige poliitika ning vabatahtlikkuse printsiipide rakendamine talupoegade suhtes. Sotsialistliku ümberkorralduste tulemusena likvideeriti Ungaris viimane kapitalismi restaureerimise allikas - kulaklus kui klass.

Viimasel, vaadeldud perioodil oli Ungari Rahvavabariigis tõusnud märgatavalt tõusnud ka töötajate elatustase, mida väljendasid töötajate sissetulekute kasv, suurem nõudmine tarbe- ja toidukaupade järele, sotsiaalkindlustuse arendamine ning elukondlike vajaduste parem rahuldamine.

märkimisväärset edasiminekut oli näidanud haridus ja kultuur. Haridus on saanud kättesaadavaks kogu rahvale. Laienenud oli koolide, ülikoolide, teaduslike asutuste võrk.

Kultuurielus ning rahva teadvuses ilmse toimub Ungaris praegu kodanliku ideoloogia jäänuste ületamine marksismi-leninismi ideoloogia baasil. Kõige rohkem kodanlike igandite jääkmeid esineb noorsoo ja intelligentsi hulgas. Nendest iganditest lahtisaamine on juba pikaajalisem protsess.

Kirjanduses ja kunstis on juba hakanud domineerima sotsialismiehitamise aktuaalsed probleemid.

Teise viisaastaku jooksul, mil viiakse lõpule sotsialismi alusmüüride rajamine Ungari Rahvavabariigis, saavutatakse Ungaris mitmesuguste kõikidel elualadel: nii tööstuse, põllumajanduse kui ka kultuuri, ideoloogia ning rahva heaolu tõstmise valdkonnas.

Kirjanduse nimestik

1

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ja Ungari Sotsialistliku Töölispartei dokumendid ja juhtivate tegelaste esinemised

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961.

Kadar, J., Izbrannõje statji i reči, (1957-1960 godõ), Moskva, 1960. = J. Kadar, Izbrannõje statji i reči.

Kadar, J., O političeskom položenii i zadačah partii, Moskva 1960. = J. Kadar, O političeskom položenii.

VII sjezd Vengerskoi sotsialističeskoi rabotšei partii, Moskva 1960. = VII sjezd.

Eriala kirjandus ja materjalid

2

Jaanits, L., Naadelõnde maatsivoolu teel, Tallinn 1957. = L. Jaanits

Ежегодник 1960, 1961, 1962.

Иванов, Н. М., Экономическое сотрудничество и взаимопомощь стран социализма, Москва 1962. = Н. М. Иванов.

Крушинский, С; Малевский, В; Ефимова, П; Одинец, М., Что произошло в Венгрии, Москва 1962. = Что произошло в Венгрии.

Немеш, Д., Венгрия 1945-1961, Москва 1962. = Венгрия.

Орлик, М. М., Венгерская народная республика, Москва. 1962 = М. Орлик.

Развитие экономики европейских стран народной демократий, Москва 1957 = (Обзор за 1956 год). = Развитие экономики. (обзор за 1956 год)

Развитие экономики европейских стран народной демократий, Москва 1960. = (обзор за 1959 год) = Развитие экономики. (обзор за 1959 год)

3

Ajalehed ja ajakirjad

„Edasi", 1956.

„Rahva Hääl", 1955, 1956, 1957.

„Правда", 1957.

Варга, Э., Развитие народного хозяйства Венгрии в период первой пятилетки, „Коммунист", № 14, Москва 1955. = Э. Варга

Дубинский, М., Экономические основы единства социалистических стран, „Коммунист", № 5, Москва 1961. = „Коммунист", № 5, 1961.

Додтаки, М., Успехи венгерских станкостроителей, „Венгерские новости", № 3, Будапешт 1963. = „Венгерские новости", № 3, 1963.

Сенин, М. СЭВ на современном этапе, „Мировая экономика и международные отношения", № 3, Москва 1963.

У/клонный рост единства социализма, „Коммунист", № 6, Москва 1961.

Постановления ЦК Венгерской партии трудящихся 18-21 июля 1956 года, „Венгерские новости", № 8, Будапешт 1956 (Приложение).

Пушкаш, А. И., Социалистические преобразования в сельском хозяйстве Венгрии (1948-1960 гг.), „Вопросы истории", № 1, Москва 1962. = = А. И. Пушкаш.

„Проблемы мира и социализма", № 10, Москва 1962.

Sisukord lk.

Sissejuhatus 3

I peatükk. Sotsialismi võidutse loomine ja kontrrevolutsioonilise mässu tagajärgede likvideerimine Ungaris 9

II peatükk. Ungari tööstuse areng (1957–1961) 36

III peatükk. Sotsialistlikud ümberkorraldused ungari külas . 58

IV peatükk. Ungari RV saavutused kultuuri, ideoloogia ning rahva heaolu tõstmise alal 81

Kokkuvõte 103

Kirjanduse nimestik 108